

1. évfolyam.

1910. június

2. szám.

TÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

ABAUJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA MULTJÁBÓL

ABAUJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA SZABAD KIRÁLYI VÁROS
TÖRVÉNYHATÓSÁGÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL.

SZERKESZTIK:

DR. CZOBOR ALFRÉD

Abaúj-Tornavármegye levéltárnoka.

KEMÉNY LAJOS

Kassa sz. kir. város levéltárnoka,
a Műemlékek Orsz. Bizottságának
lev. tagja.

MUNKATÁRSÁK:

Csoma József
Hoffmann Arnold
Kerekes György
Ferdinándy Gyula
dr. Eöttevényi Nagy Olivér
dr. Puky Endre

Révész Kálmán
Szabó Adorján
dr. Takács Menyhért
dr. Tóth-Szabó Pál
Varju Elemér
dr. Veress Endre.

MEGJELENIK ÉVNEGYEDENKÉNT.

ELŐFIZETÉSI ÁRA EGY ÉVRE HAT KORONA.

KASSA
WLASZLOVITS TESTVÉREK KÖNYVNYOMDAJA
1910-515

TARTALOM.

	Lap
Az oktatástígy története Kassán. 1394—1599. Irta: Kemény Lajos .	81
Abaujvármegye és Kassa városa az I. Rákóczy Ferencz és Thököly-féle fölkelések korában. (1670—1685.) Irta: Szabó Adorján .	97
Abauj- és Tornavármegye a honfoglalás előtt. Irta: Csoma József	113
Kassa küzdelme a német katonaság beszállásolása ellen 1660—1665. Irta: Kerekes György	129

Családtörténet.

Abauj- és Tornavármegye nemeseinek összeírásai. Közli: dr. Czobor Alfréd	137
A Tornavármegyében kihirdetett czimeres nemeslevelek. Közli: dr. Czobor Alfréd	141

Vegyesek.

IV. (kun) László két adománylevele. Közli: dr. Czobor Alfréd . .	148
Gróf Forgách Ádám kassai királyképe hűségi bizonytsága. Közli: K. L.	152
Egy 17-ik századbéli számlakivonat. Közli: K. L.	154
Tiszti esküminták. Közli: K. L.	156
Szepsi város szabályrendeletei 1690-ből. Közli: Pertik Lajos . .	157
Levélárnok esküje a Rákóczi-korban. Közli: dr. Cz. A.	159

Irodalom	160
--------------------	-----

Az oktatásiügy története Kassán. 1394—1599.

I.

BORSOD
MISKOLCI
MŰZÉUM

A középkorban az iskola az egyház szolgálatában áll. Az iskola a plebániák kebelében létesült; czélja a papnevelés s tanítói egyházi férfiak voltak.

Városaink fejlődésével az iskola is alkalmazkodott a polgári élet követelményeihez s a tanító fizetéséhez, az iskola fentartásához a város is hozzájárul.

Pesten 1238-ban, Pozsonyban 1302-ben, Zágrábban 1360-ban, Selmeczbányán 1375-ben, Brassóban és Nagybányán 1388-ban van városi iskola s 1394-ben Kassán is, ahol két évvel később (1396.) név szerint is ismerjük az iskolamestert, *Jánost*.¹⁾

Az iskolamester fizetése a 15-ik században 25 forint.

Az 1480-ik év körül *Thyr Mihály* a tanító, aki azután Gönczön, majd Kassán plébános; 1504-ben a karthauzi rendbe lép s 1512-ben a lechniczi kolostor priorja. Nagymiveltségű férfiú volt, a hét szabad művészet²⁾ mestere s midőn Kassáról távozik, becses könyvtárát a városra hagyja.

¹⁾ Dr. Békefi Remig, A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. Budapest, 1906. 62. és követk. lap. Az 1540-ig évig a kassai iskola multjának ismertetésében Békefi forrásművére támaszkodunk, mely a városi levéltár erre vonatkozó adatait teljességükben kimerítette.

²⁾ Grammatica, rhetorica, dialectica, arithmetica, geometria, astronomia és musica,

Utódja a tanítói széken *Kosch Lőrincz*, (1493—1496.) aki szintén magister baccalaureus és egyházi férfit volt.

Az 1516-ik évben a városi tanács a gönczi származásu *Melczér András* pesti tanítót hívja meg Kassára. Melczér rokona, a kassai születésű Szathmáry György, ekkor pécsi püspök, majd esztergomi érsek költségén tanult Krakkóban, melynek egyetemén a mesteri fokozatot elnyerte.¹⁾ Melczér még az évben Kassára jön, de összeköttetése pesti barátaival nem szakad meg, akik sűrűn felkeresik leveleikkel. Az 1521-ik évben a város jegyzője lesz,²⁾ 1535-ben a város bírójá. Felesége Kükelbrecht, magyarosan Kakuk Mihály bíró leánya Katalin volt. Ipjával együtt az 1533-ik évben nemességet nyert. Meghalt az 1560-ik évben.

Utódja az angol Coxe Lénárd, VIII. Henrik angol király egykori nevelője, az 1521-ik év december hó 13-án jön át Lőcséről.

1528-ban Gáspár, s a következő évben Fridericus András a tanító. Fridericus Krakkóból jött Kassára s az 1539-ik évben Eperjesen tanít. A kassai iskola a 16-ik század elején jó hírnévnek örvendett s mint gimnáziumot, sőt akadémiát emlegetik, amit tanítói kiválóságának tulajdoníthatunk. Az 1510-ik évben Temesvári Miklós váradi kanonok két öccsét Kassán taníttatja s 1514-ben Pelsőczy Bebek János fia is a kassai gimnáziumban tanul.

Az 1536-ik évben Kassa városa János király uralma alá kerül s a város 54 legelőkelőbb polgárát, köztük *Melczér Andrást* Délmagyarország főbb városaiba hurczolják fogságra, amelyből csak hónapok múlva szabadulnak.

A városban ekkor a magyarság jut uralomra.

Ez időben 1544—1550-ig *Császár (Caesar) Mátyás* a

¹⁾ Kemény Lajos, A reformáció Kassán 1892. 4. lap.

²⁾ Item feria sexta ante trinitatis. Ego magister *Andreas* secretarius civitatis susceptus sum in concivem Cassoviensem. Kassa v. jegyzők.

tanító, akinek ékesszólását és görög tudományát magasztalták.¹⁾ A krakói egyetem tanítványa volt.²⁾

Utóda valószínűen benczedi *Székely István*, az első magyar nyelvű történelem írója, aki 1550-ben Kassán polgárjogot nyert.³⁾

Amint az 1552-ik évben Kassa visszaszáll Ferdinánd király kezére, a város régi polgárai ismét uralmukba veszik a várost s az iskolába német mestert állítottak bele. A magyarság panasziratából értesülünk erről, mely az 1554-ik évben kelt. „Továbbá iskolánk pusztán áll, mert egy német mestert hozának, mely német mester kiveré az magyar deákokat belőle. Most egy inast állattak bele; gyermekeinket széjjel kell bujdosztatnunk, nincsen ki tanító”.⁴⁾ A német mester *Gergelius Simon*, Stöckel tanítványa volt.⁵⁾

A következő évben Stöckel Lénárdot hívják meg Kézmárkról, aki azonban kitérő választ ad.⁶⁾

Az 1556-ik év április hó 13-án Scheiczlich Mátyás jegyző házában tűz ütött ki s a fél város, az iskola is elhamvadt. *Cromer Lénárd*, aki a katasztrófa idején segédtanító volt, a következő chronostichont költötte ez alkalomra:

¹⁾ Frankl Vilmos, A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Budapest. 1873. 103—104. l. A M. T. Akadémia által jutalmazott pályamű a magyarországi protestáns iskolák szervezetét és tanrendszerét kimerítően tárgyalja s a Kassa város oktatásügyére vonatkozó adatoknak is bő tárháza.

²⁾ „Az Császár Mátyás, ki mostan Kassán mester, ki azkor, amikor te Krakóban szabómívet tanultál, az magyar bursában lakott, tégedet köszönetben részeltet.” Szalay Ágoston, Négyszáz magyar levél. 26. l. U. o. 68. l. — 1545 *Mathias Chazar* literatus de Thyhemer in civilitatem huius reipublicae connumeratus est feria sexta ante ferias divae Luciae virginis. Kassa v. jegyzőkönyve. — L. még Miller, Regestrum Bursae Cracoviensis Hungarorum. Buda. 1821., mely szerint az 1535-ik évben *Mathias de Tzytzeimer* a magyar társulat (bursa) tagja.

³⁾ *Praeantissimus doctissimusque vir Stephanus Zekel iuris civilis consecutionem adeptus est.* Vár. jkv.

⁴⁾ Kassa város levéltárában, lajstromozatlan.

⁵⁾ L. Fraknoi id. m. 104. l.

⁶⁾ Kassa v. lvt. 1768/25. szám alatt.

VentVrl eVentVs CeLebrls
 CassoVia beLLI
 VVLCano MetVens, Ipsa per-
 Vsta rVlt.

Ujjáépítéséhez még ez évben hozzáfognak s a számadó könyvek szerint a kiadás 27 frt 22 denár volt. Az iskola-mester bent lakott az iskolában, melyben egy nagyobb és egy kisebb szoba volt, ez utóbbiban hét ülőpad a tanulók részére.¹⁾

¹⁾ Sabbato ante Viti martiris. Item dem czimmerman, der die Schul gedeckt hatt, gaben wir fl. 16. — Sabbato die sancti Emerici. Dem meister Franz tischler hat 7 reme (ablakfa) gemacht, 6 yn die Schul und 1 ins Kapitanshaus, hat auch geflickt, macht fl. 1. denar 25. — Sabbato ante festum Martini. Item dem meister Franz, der ynn die schul gemacht hat 2 remen zum fenstern pro 20, thut den. 40. Item dem meister Michel der töpfer hat ynn die Schul gemacht 2 owen fl. 3. — Sabbato post festum sancti Martini. Item dem meister Michel hat ein klincke gemacht zum stüblin ynn der Schule den. 11. Der Francz tischler hatt yn der Schul yns Schulmeisters stüblein 7 benck gemacht und ein schlos aufgeschlagen, thut den. 27. Item dem schlosser, der 2 schlos gemacht und aufgeschlagen yns Schulmeisters stüblin den. 50. Item dem mauerer, der die thür yns Schulmeisters stüblen vermauert hat, den. 25. — Sabbato post Elizabet. Der Francz tischler hat yn die Badstuben gemacht zum fenstern 7 remen und ynn die Schul auch 7 remen und ein thür ynn die grosse stuben fl. 2. den. 50. Dem Michel töpfer von dem ofen ynn der grossen stuben ynn der Schul fl. 3. — Sabbato post Barbarae virginis. Dem Mats schlosser, das er ein klinck ynn der Schul zur grossen stuben gemacht und griff den. 15. — Sabbato post Epiphaniarum Domini. Item dem Galle tischler, der ynn des Schulmeisters stüblein ein tyschfuss und bencklein vmb den Owen gemacht, gaben wir den. 32. — Sabbato die decollationis sancti Ioannis Baptiste. Item dem Christof moler von 6 pfenel (zászló), 3 auf Stadthausz, 2 auf dy Schule, 1 über den szeger (óra) von farbe und czymmerman geben fl. 2. Lásd „Regestrum introitus et exitus pecuniae civitatis Cassoviensis ad annum Domini 1556.“ és „Ain Memoriale Register, was wyr loenherren ausgeben oder loen den kyrchendinern und statdynern vor der czaith auf iren loen etc. 1556.“ Kassa város levéltárában. Az iskola a 17-ik században körülbelül a mai honvéd-szobor helyén állt. L. a magyar Simplicissimus 1854-ik évi kiadását 120. l. „die ringsummauerte evangelische Schul“. Az 1523-ik évben az iskolaépület két árok — a ma betemetett csermelypatak két ága — között feküdt. L. Békefi id. m. 410. l. — 1566. Item die 26 Novembris

1556-ban — a számadó könyvek szerint — Kauffny Richárd az iskola igazgatója (*rector scholae*), míg segédei Gringang Gergely és Cromer Lénárd; a kántor, aki az éneket tanította, Zorn Máté, míg a kis gyermekeket János, maga is tanuló, tanítja.¹⁾

Cromer még az évben a város jegyzője lesz s az év végén 6 frtot fizetnek ki neki, mert egy félévig a kántor tisztségét úgy az iskolában, mint a templomban betöltötte s az iskolában is egy hónapnál hosszabb ideig, mint kötelessége lett volna, tanított.²⁾

Cromer, aki 1544–1545-ben a vittenbergi egyetem hallgatója s 1555-ben már Kassán van, az 1582-ik évben bekövetkezett haláláig szolgálta a várost, mint jegyző s egy ízben a város bírója volt.

Gringang az 1556-ik évben Csetnekre távozik.³⁾ Kauffny, akit Kézsmárkról hívtak meg,⁴⁾ két évvel később oda visszatér.

sat. Templum tamen minus, quod ab antiquo hungarorum semper habifum et vocatum fuit prope scholam literariam existens sat. Vár. jkv. Ez adat szerint is a Sz.-Mihály kápolna, a magyarok temploma mellett állt.

¹⁾ Item dem Joanni den Studenten, der dy kleinen Kynderleyn hat gelernet off der Schul, aus befel der Herrn — t. i. a tanács urai — geben fl. 1.

²⁾ Sabbato post Epiphaniarum Domini. Item dem Leonardo Cromer Statschreiber aus der herren Befehl, das er ein halb jahr des Cantors stell Inn der Schul und Kirchen verwest hat, auch einen Monat über sein gevonlich quartal allein in der Schule gedynt, gegeben fl. 6.

³⁾ Kassa v. lvt. 2925/13. és 2925/67. sz. a.

⁴⁾ 1556. Sabbato post Philippi et Jacobi. Dem Erasmo Kyrchner, do er yn Késmark nach dem Schulmeister yst geczogen, geben fl. 2. — Sabato pentecoste. Item vor (= für) dem Schulmeister *Richardo* haben wyr geben dem Nicolao gastgybe (= gastgeber, vendégfogadás) vor dy kost und wider ain hun (= tyuk) ausz herr Rychter befelich fl. 5. den 25. — Sabbato ante festum Johannis Baptistae. Item ainem brief-treger, der ainen brief hat bracht vom Schulmeister auszin Keysmarkt denar 10. Dem Greger Töpfer haben wir zur zerung geben, do er yn Keszmarkt nach dem Schulmeister *Richardo* gezogen ist, fl. 4. Item mer dem Greger Töpfer geben, das er den Schulmeister gebracht hatt und ist schuldig bliben gewesen dem Adam Topper zur Kyrichdrauf (= Szepesváralja), tutt fl. 5. den. 40. — Sabbato ante Thomae. Dem herren Schulmeyster *Richardo Kauffny* fl. 10. — Item am Montage noch

Az 1557-ik év tavaszán Stöckel Lénárd bártfai iskolaigazgató, a nagyhirű tanférfiu ajánlatára Csabay Mátyást hívja weg a város igazgatónak.¹⁾ Csabay ez év május hó 8-án kelt levelében köszönettel fogadja a meghívást s a foglalóul küldött öt tallért, kijelentvén, hogy a német nyelvet nem bírja tökéletesen. Junius hó 15-én kelt levelében pedig arra kéri a várost, hogy küldjön érte két szekeret. Az év vége felé panasszal járul a tanács elé, mert a tanulók nem fizetik a tandíjat. Kéri a tanács közbenjárását, mert nagy szükségét szenved, mivel háromhavi fizetését Vittenbergbe volt kénytelen küldeni adósságai törlesztésére. Az iskolaépítés befejezését is lelkükre köti. Ajánlja végül Fábri Tamás meghívását.

Sorsa később jobbra fordul. Az 1561-ik évben arra kéri a várost, hogy mivel házára még 10 frttal adós maradt, engedjék meg neki, hogy egy hordó szikszai bort kimérhessen.

Csabay, akit Stöckel leveleivel Kassán is felkeres, ez évben a magyar hívek papja lett s 1562-ben meghalt.

Kortársai előtt mint költő nagy hirben állt. Latin hőskölteménye Eger védelméről szól. Lehet, hogy Csabay az ostromot is végigélte, mint a hős Dobó unokáinak nevelője. Dobó István Kassa városa tanácsához az 1558-ik évben ajánló levelet intéz Csabay érdekében, amelyben elmondja, hogy ő tanította.²⁾ Csabay, aki Stöckel tanítványa, majd segédje volt, az 1554–1555-iki évben a vittenbergi egyetem hallgatója.

1557-ben Bertalan, 1558-ban Schochot vagy Schacht Márton a segédtanító.³⁾ 1560-ban Nathanael,⁴⁾ aki Huszár Gállal csakhamar Debreczenbe távozik.

Sofie haben wyr loenherrn (=fizető tisztek) geben dem *nayen* Schulmeyster *Richardo* auf sainen loen, das er dorin dynen solz (= soll) wnd sainen Cantor fl. 25. — Item am Dinstage vor Pffingsten haben wyr dem Schulmester *Richardo* geschanckt czerung fl. 2. — 1557. Item am 16. Januarii haben wir yme (t. i. Kaufny) das er sich selbst verkösten soll, fl. 4. Számadó könyv.

¹⁾ Kemény Lajos, Csabay Mátyás. L. Irodalomtörténeti közlemények. 1909.

²⁾ Kassa v. lvt. 1992. sz. a.

³⁾ Fraknói id. m. és Kassa v. lvt. 2011/124. sz. a.

⁴⁾ Nathanael sit baccalaureus post rectorem in schola et tantum germanice interpretaatur lectiones pueris. Kassa város jegyzőkönyve.

Csabay igazgatása alatt Szikszai Fabriczius Balázs, aki később a sárospataki iskola igazgatója, volt az iskola segéd-tanítója. Csabay egy kelet nélküli levelében ajánlja őt a városi tanácsnak. Fabriczius 1550 körül Nagyidán tanít s egyúttal Perényi Ferencz, abaujvármegyei főispán fiainak nevelője; 1555-ben Sajó-Szent-Péteren (Hevesvármegye) tanító. 1563-ban Sárospatakon, 1565-ben Kolozsvárott van. Meghalt 1574-ben Sárospatakon.¹⁾

Kassa város tanácsa 1558.²⁾ és 1560-ban Kauffny Richardot igyekszik ismét az iskola igazgatójának megnyerni. Kézsmárk városa és maga Lasky Albert, Kézsmárk földesura közbenvetésére azonban Kauffny, akit Besztercebányára is hívnak, nem távozhatt el, jöllehet Cromer a városi tanács nevében ígéretet tett neki, hogy az igazgató évi 40 frt fizetését 50 frtra fölemelik.³⁾

A következő évben a görliczi (Szilezia) származású Wolf János⁴⁾ lett az iskola igazgatója, akit nagy ünnepséggel helyeznek székébe.⁵⁾ Az 1562-ik évben bekövetkezett halálával⁶⁾ Reselius Mihály lett az utódja.⁷⁾

¹⁾ „esse in curia parochiali Basilium quendam hominem nostrae nationis satis doctum sat.” Kassa v. lvt. 1915/5. sz. a. és Fraknoi id. m. 114., 128., 145. és 147. l. Vittenbergben az 1560-ik évben kelt levele Kassa v. lvt. 2249/7, sz. a.

²⁾ 2011/120 és 121. sz. a. K. v. lvt.

³⁾ 2249/45., 55., 68., 99., és 126. sz. K. v. lvt.

⁴⁾ A városi tanácsnak 1561. április hó 17-én kelt u. n. vocatiója „Humanissimo viro, pietate et eruditione praestanti domino magistro Joanni Wolfio Görliczensi, mine in academia Viennensi agentis etc. domino et amico observando.” Kassa város levéltárában a Cromer Lénárd által összeírt stylusban.

⁵⁾ 1562. Feria sexta ante Michaelis. Reselius vocationem scholasticam regendae scholae Cassovianae per inclytum senatum sibi legitime et solemniter oblatam, ad quam per senatus literas vocatus et accersitus fuerat, suscepit Deo propitio. U. o.

⁶⁾ K. v. lvt. 2446/113. sz. a.

⁷⁾ 1561. Feria III. post Trinitatis. Ornatissimo viro domino magistro Joanni Wolffio gorliczensi Silesio solemniter scholae regendae provincia praesente domino indice et quibusdam senatoribus ac centumviris per dominum pastorem Thomam Frölich commendata et tradita est statim post matutinam contionem, circiter horam septimam.

A városi tanács vágya az 1565-ik évben teljesült; Kauffny Kassára jött, miután már a tanács előzőleg elhatározta, hogy hetenként egy forintot adnak neki asztaltartásra, de kikötötték, hogy szolgálja a várost a szükséges követségekben. Egy hordó borral is többet ígértek neki.¹⁾

1565. augusztus 13-án kelt levelében 20 frtot kér a költözködésre,²⁾ majd szeptember hó 5-én írja, hogy utra készül.³⁾

Az 1566-ik évben a bécsi császári udvarban jár követ-ségben, hogy a város évi 4000 frt adójának (taxa) elengedését kieszközölje. Bécsből és Pozsonyból felkeresi leveleivel a tanácsot.⁴⁾ A következő évben — a szokás szerint — meg-ujtíják vocatióját.⁵⁾

1569-ben ismét utra kel két társával, Solcz János tanács-nokkal és Schenckel Konráddal, a száztagu közgyűlés egyik tagjával, hogy a Prágában időző király előtt a most már 8000 frtnyi összegben kivetett adó leszállítása iránt esede-zenek. Uti költségül 213 frtot kaptak.⁶⁾ Ekkor is több levélben

Resignante eandem functionem scholasticam domino Mathia Csabay et declamante filio Joannis Lippay de bonarum artium studiis. Városi jegyzőkönyv.

¹⁾ 1565. Feria tertia post Agnetis. Richardus Kauffny habeat in singulas septimanas fl. 1., donec fuerit ei prospecturum de uxore ducenda ut sit civitati adstrictus ad legationes obeundas quaecumque postula-verit necessitas. Item ut ei vas vini addetur. — 1565. Notandum, quod R. Kauffny huc venit die vigesima Octobris anno 1565. — 1565. Feria sexta ante Martini. Am sonabent vor Martini, das ist den 10 Novembris, haben die herrn des Ratts nach dem Richardo den halbgedeckten Koczy und sunst zwen Wegen yn Keszmarck geschickt und zuvor ime ein raytross geben, das er hynauf geritten ist. Vár. jkv.

²⁾ 2764/54.

³⁾ 18383/A. 8. és 18282. sz. a.

⁴⁾ 2764/178., 179. és 180. sz. Kassa v. lvt.

⁵⁾ 1567. 27. Januarii. Senatus vocavit Richardum Kauffny ad suscipiendam scholae regendae provinciam, quam ille non detrectavit.

⁶⁾ 1569. Joannes Solcz apothecarius senator et Conradus Schenckel panczermacher centumvir ac Richardus Kauffny rector scholae profecti sunt ad maiestatem sacratissimam caesaream Pragae Bohemiae, ut taxa imposita fl. 8000 impetrent mitigationem. Declaratur omnibus civitatis difficultatibus et inopia civium. Dati sunt eis in viaticum fl. 213. Actum 27. Decembris die Joannis evangelistae. Anno 1569.

tudósítja a várost az ügyek állásáról.¹⁾ Pénzüik fogytán lévén, az 1570-ik év április hó 13-án Prágában 25 tallért vesz kölcsön utiköltségre s hogy a királyi rendeletek kiállításáért járó díjat megfizethessék.²⁾

Május hó 2-án az egybegyűlt városi tanács és közgyűlés előtt számol be utja eredményéről, mely szerint az adó felét a király elengedte.³⁾

Fia Tóbiás, később Kassa város jegyzője, szintén megemlékezik e követségekről, mint aki szemtanúja volt a messze földön apja buzgó fáradozásainak.⁴⁾

Kauffnyt I. Ferdinand király nemesi ranggal tüntette ki.⁵⁾ Meghalt az 1571-ik évi augusztus hó 25-én s a szt. Erzsébet templomban temették el.⁶⁾

1568-ban Schacht Márton, aki időközben Wittenbergben tanul, az iskola és templom kántora s ez évben a polgárjogot is megadják neki.⁷⁾

1570. novemb. hó 21-én *Melczér Jakab* lett a segédtanító, aki a város költségén végezte Vittenbergben egyetemi

1) 3036/9., 18., 43., 53., 92., 96. és 18383 A. 25. sz. a. Városi lvt.

2) „zur Notturft und Ausgabe der Stadt Cassch im heimziehen auf der Strass und zum auskaufen etlicher Mandat und Brief.“ Kassa v. lvt. 2990. sz. a.

3) 1570. Die 2 mensis Maii senatus et tota communitas congregati fuerunt et *Richardus Kauffny* legationis habitae processu ac successu declaravit, qui Pragam fuerat missus ad caesaream maiestatem ratione taxae fl. 8000, quorum partem mediam sacr. Maiestas relaxavit. V. jkv.

4) Scio quidem et Praegae, cum essem patri comes, vidi, audivi et expertus sum, qua industria et quo mentis ardore patriae inserviverit, taceo de reliquis, quae sibi imposita, in aliis locis expedit. Kassa v. lvt. 3473/105. sz. a.

5) L. Fraknoi id. m. 108. l.

6) Am 25. Augusti ist herr *Richardus Kauffny* in Gott verschieden und begraben worden in die pfarkirchen 1571. Ist allhie etliche Jahr Schulmeister gewesen. V. jkv.

7) Kassa v. lvt. 2446/140. sz. a. — Martinus Schacht sive Schochot ex oppido Mosocz, comitatus Thurociensis, nunc cantor scholae et templi istius civitatis ius civile consecutus est. 1568. Vár jkv.

tanulmányait.¹⁾ Tanítói székét a tudományok méltóságáról és üdvösségéről tartott beszédével foglalta el.²⁾

Hensel János segédtanító a következő évben helyébe *Braun János*nak engedte át, akinek a tanács 5 frtot ad, hogy Vittenbergből butorait elszállíthassa.³⁾

Az 1572-ik évben *Fabriczius János*, az iskola kántora Szepes Bélára távozott tanítónak⁴⁾ és szeptember hó 22-én *Thomae* nevű tanító távozik helyéről.⁵⁾

A magyarországi protestáns egyházakban ekkor kezd mindjobban kiélesedni az ellentét Luthernek és Kálvinnak az urvacsora tana felől vallott hitelve körül, amihez a nemzeti-ségi ellentétek is közrejátszottak. A németek Luther, a magyarság Kálvin hitelveihez vonzóóott. Ez volt az oka, hogy a városi tanács az 1573-ik év februárius hó 9-én felhívatta ugy a lelkészeket, mint a tanítókat s lelkükre kötötte, hogy a város lelkészét (pastor) tekintsék fejüknek, tanítsák az igaz hitvallást — Lutherét — s az egyházi szertartásokhoz ragaszkodjanak. Kiolvashatjuk mindebből, hogy az iskolában a hitoktatásra nagy súlyt helyeztek s ez volt az oka, hogy az iskolában a felügyeletet a városi lelkészre bízták.⁶⁾

¹⁾ Kassa v. lvt. 2764/181. és 2925/94. sz. a.

²⁾ Die 21. Novembris. Jacobus Melczer in scholae nostrae collaboratorem solemniter est introductus et installatus habita oratione de literis et eorum dignitate et utilitate. V. jkv.

³⁾ Die 13. Julii. Magister Joannes Braun suscepit collaboratoris officium coram senatu et dati sunt ei in subsidium advehendum suppellectilis suae Viteberga huc Cassoviam fl. 5. Jussit iudex, ut Joanni Henselio indicetur: ipsum a collaboraturum esse debere alienum. — Joanni Henselio per me — t. i. Cromer — iussu senatus est significatum, ut sibi de aliqua alia conditione prospiciat hoc quartali finito. Nam in locum eius iam alius collaborator est susceptus. Actum 18. die Julii 1571. — Feria tertia post Mauriti, die 25 Septembris. Joannes Henselius valedixit senatui. V. jkv.

⁴⁾ Joannes Fabricius cantor veniam discedendi accepit die 24 Martii. Vocatur ad Belam ad officium rectoris scholae. U. o.

⁵⁾ Thomae petita licentia a functione scholastica est concessa die 22 Septembris. U. o.

⁶⁾ 1573. Iudice domino Laurenfio Goldtschmid. Die 9. Februarii feria secunda post dominicam Invocavit. Dominus pastor Thomas Frölich, Andreas Vingler germanorum, Petrus Baniay (Bányay) hungarorum, Gregorius Gosnoviczerus sclavorum concionatores ac Joannes Miskol-

1573-ban Braun Jánost helyezik az igazgatói székbe, aki a városi polgárjogot is elnyerte, fizetvé érte 3 frtot.¹⁾

Ez évben a szepesváraljai Pilcz Gáspár a magyar segédtanító.²⁾ A következő év április hó 6-án értesíti Frölich Tamás kassai lelkészt, hogy Eperjesen, Bártfán, Krakón, Bo-roszlón, Dresdán és Meisenen át Wittenbergbe megérkezett.³⁾

Braun az 1574-ik évben elhalálozván,⁴⁾ utódja *Breslacus Márton* lett.

Breslacus, aki az 1574—1578-ik évben áll az iskola élén, fizetése miatt csakhamar ellentétbe kerül a városi tanácscsal. Ő a meghívójában megígért évi fizetését 100 rajnai aranyértékű forintban értette s ezért 110 magyar forintot követelt. A tanács azt vitatta, hogy a felajánlott évi 100 rajnai forintot 80 tallér értékűnek vette. A vitának azzal szabták végét, hogy neki ajándékban 10 frtot ajánlottak fel.⁵⁾

czinus hungaricus diaconus, item magister Joannes Braun, Jacobus Melczor collaboratores ac Martinus Schochot cantor scholae literariae huius civitatis vocati venerunt in senatum et medio domini iudicis solemni ter dictum est, ut omnes ministri et ecclesiae et scholae ipsum dominum pastorem, tanquam caput ecclesiastici regiminis, et sint obedi-enties ei. Veram doceant doctrinam et mores ecclesiae convenientes habeant. Vár. jkv.

¹⁾ 1573. Die 12. Februarii conclusum est, ut magister *Joannes Braun* constituatur ad unum tantum quartale loco ludimagistri in schola et detur ei salarium ludimagistri.

Die 15. Februarii. Magister Joannes Braun est susceptus in vice-rectorem scholae nostrae praesente domino pastore.

Feria tertia ante Transfigurationis Domini die 4. Augusti. Magister Joannes Braun rector scholae Cassoviensis oriundus de Cibinio allatis literis natalitiis iure civili est donatus fl. 3. Kassa v. jkv.

²⁾ Casparum Pilcz de Warallia hungaricum collaboratorem senatus installavit in schola die am 23 Tag Aprilis 1573. Kassa v. jegyzőkönyve.

³⁾ K. v. lvt. 3219/111.

⁴⁾ Kassa v. lvt. 3219. sz. a.

⁵⁾ 1574. Die 2. Novembris. Magister *Martinus Breslacus* rector scholae Cassoviensis vocatus, coram senatu comparuit et difficultates quasdam proposuit. — 1575. Die 23. Septembris Der schulmeister begehret zur jerlichen besoldung fl. 110., produxit literas, senatum expresse pro annuo salario ipsi promississe hunder renisch fl. ym gold. Senatus simpliciter intellexit 100 fl. rhenanos, talleres 80, unum fl. rhenanum computandum pro. denar. 80. — Die 24. Novembris. Item conclusum

Breslacus innét Nagyszebenbe ment, ahol 1594. április hó 2-án, mint a város lelkésze elhalt.¹⁾

Sontag Györgyöt Szepes-Szombatról hívják meg. 1573. június hó 14-én kelt levelében megköszöni a meghívást s butorai és könyvei elszállíttatására kéri a tanácsot. Julius hóban már Kassán van.²⁾

A következő év június hó 14-én úgy az ő, valamint Fabri János az iskola kántora, vocatióját megújítják.³⁾ *Sontag* még ez év november hó 29-én eltávozott Kőrmöcsbányára.⁴⁾

Melczér Jakab, aki 1570 óta német segédtanító, 1575-ben elkészül hagyni az iskolát, amibe a tanács beleegyezett azzal a feltétellel, hogy maradjon meg, míg utódjára találnek. Melczert ugyanis a város 200 frttal segítette egyetemi tanulmányaiban, hogy azután a város javára fordítsa tudományát, mint tanító vagy pap; erre írásban is kötelezte magát. Ez volt az oka, hogy még 1578-ban is itt tanít. Ekkor a tanács engedélyével Briegbe megy, hogy pappá avatassa magát s utiköltségül 10 lengyel forintot, mely 9 magyar forint értékének felelt meg, adnak neki kölcsön s arra kötelezték, hogy a 200 frtot évente 50 forinttal törlessze.⁵⁾

est per eosdem senatus videlicet et communitatem rectori scholae stipendium augendi non esse, sit contentus in annum fl. centum renensibus, hec est octoginta taleris vel fl. hungaricalibus 80 per 100 denar. unum flor. computandum. Donatur tamen illi loco honorarii munusculi fl. 10 ad vestem, quod boni consulet et in officio fidem diligentiamque prostet.

1577. Magister Martinus *Breslacus* de Fürstenberg medio domini pastoris significavit suis rebusi ta exposientibus, se officio abdicere iuxta factam conventionem. Actum 30. Decembris.

¹⁾ Fraknói id. m. 158. l.

²⁾ K. v. lvt. 3175/115., 3219/29. sz. a.

³⁾ *Georgius Sontag* vicerector, *Joannes Fabri* Belensis, cantor scholae ecclesiaeque Cassoviensis sunt solemniter designati et introducti die 14 mensis Junii 1574.

⁴⁾ Anno 1574. 17. Novembris *Georgius Sontagi* veniam discedendi ab officio et partem praecii sibi dare postulavit ac testimonium sub civitatis sigillo dare. Discessit huic die 29 Novembris.

⁵⁾ 1575. Die 4. Martii. *Jacobus Melczér* veniam ab officio collaborationis accepit et senatus concessit, ita tamen, ut in officio maneat, donec successor illi invenitur.

1578. Similiter et *Jacobus Melczér* abiturus obligatorias olim se-

Sirinus János, aki az 1575-ik évben az iskola segéd-tanítója,¹⁾ a következő évben a szepesi kamara tisztviselőjének esküdött fel.²⁾

Kweschen Fülöpöt az 1575-ik év július hó 14-én tették meg segédtanítónak s még az nap iktatták be hivatalába

natui datas, renovit prius et potest postea ire ad ordinationem. Actum eodem die. (t. i. novemb. hó 13.)

1578. die 28. Novembris. Ein ersamer richter und rath hat dem *Jacobum Melczer* deutschen collaboratorem freigesprochen von seinen diensten in ansehung, das er nach ordentlichen Beruef zum Prediger-ambt des heiligen wort Gottes nach Brieg in Schlesien zur Ordination verreisen soll.

1578. *Jacobus Melczer* porrecta sua confessione de coena Domini scripta aprehensa, hinc abiit; dati sunt illi mutuo fl. 10 polonicales. 28 Novembris.

1578. *Jacobus Melczer* vocatus et susceptus est praesente et consentiente domino pastore in germanicum scholae collaboratorem ad integrum annum. Actum 13. Februarii, hoc est feria 5 ante Dominicam Invocavit.

1578. Die 22. Augusti. De *Jacobo Melczero* collaboratori deliberatum est a senatu, ut maneat per annum integrum. Promissum honorarium ipsi ab inclyto senatu peracto anno.

1578. Die 26 mensis Augusti. *Jacobus* — t. i. *Melczer* — soll vorbleyben in seinem dinst und mit der Besoldung, so er bis anher gehabt, vorleb nehmen und darunt vulent sein. Wo er solches nicht thun wirdt, soll er bürg seczen vor die 200 fl., so ihm gemeine Stat, seinem studiren zu guff vorgestreckt, oder aber soll dieselbigen ab-dienen. Actum ut supra.

1579. Die 27 Februarii. *Jacobus Melczer* petiit dilationem solutionis pecuniae, quod inclytus senatus, proficiscens ad ordinationem, ipsi suppeditavit fl. nimirum 9; terminus prefixus huic solutioni festum Paschatis; quod attinet ad 200 fl., quos etiam ipsi suppeditarunt, deliberatum a senatu, ut singulis annis numeret 50 fl., donec satis fiat.

1579. Die 27 Februarii. *Jacobus Melczer*, so alhie collaborator yn der Schul gewesen, nach eintrechtigem beschlus des ganczen ehrsamten Ratts soll fl. 9, so ihm nechst zu seiner Ordination geliehen worden, auf nechst kommend Ostern unabschlegig erlegen und zahlen. Die 200 fl. aber, drüber er sich verschrieben mit eigner Hand so vorhanden, soll er yerlich zu fl. 50 erlegen und vor iar zu iar die Statt vergentügen. Actum et inscriptum iussu senatus.

¹⁾ Kassa v. lvt. 3238. sz. a. „J.(ohannes) Sirinus Eperiensis Schul-diener zue Kaschau.“

²⁾ „iam subierit officium scribae rationarii sat. Kassa v. lvt. 3290. sz. a.

nagy közönség jelenlétében. Az ünnepi beszédet *Breslacus*, az igazgató tartotta, majd *Kweschen* és *Fröhlich Tamás*, a város papja mondtak beszédet.¹⁾

A következő évben pestis járvány dühöngött a városban, mely rövid idő alatt 660 embert ragadott magával.²⁾ A tanítás is megakadt; a szülők nem engedték gyermekeiket az iskolába s a bennlakó idegen deákság elszéledt. *Kweschen* hivatali előjárója, *Fröhlich* biztatására szülővárosába, Szepesváraljára menekült. Innét, ez év december hó 18-án tudatja a városi tanácscsal, hogy visszatér.³⁾

Az 1578-ik évben, mint *Lőcse* város jegyzője, meghívja a városi tanácsot néhai *Kromer Gáspár* lőcsei tanító özvegyével tartandó lakodalmára.⁴⁾

Az 1578-ik év január hó 27-én *Kecskeméti Albert* lesz a magyar segédtanító. Évi fizetése 24 frt s asztaltartásra hetenként 75 denárt kap. Még ez évi november hó 13-án felmentik hivatalától.⁵⁾

1) 1575. *Philippus Kweschen* Waraliensis susceptus et installatus est solemniter in collaboratorem scholae nostrae Cassoviensis praesentibus domino pastore et aliis ecclesiae ministris, indice, iuratis et pluribus aliis civibus die 14 Julii a prandio. Orationem habuit magister *Martinus Breslacus* rector scholae. Deinde ipse *Philippus* et tandem dominus pastor. K. v. jk.

2) L. Dr. Sziklay János és dr. Borovszky Samu, Magyarország vármegyéi és városai. I. kötet. Abauj-Torna vármegye és Kassa. 221. l.

3) „die Leut erschrocken und dahin bewegt, das sie ein zeit lang ihre Kinder nit in die Schull gelassen und zwar auch etliche unserer *Studenten und Mendicen* hingezogen. Demnach nun auch der herr Pfarrherr, seine achtbare Wirde, uns Schuldiener mitgeben auf ein zeit uns des Orts zu massen: hette ich mich auch herauf im Zieps auf eine kurzte Zeit verweilet. Dieweil ich aber höre, das unsere Schüler, Gott lob, abermal sich zusammen finden sat. Kassa város levéltára 3336/25. sz. a.

4) Kassa v. lvt. 3473/34. sz. a.

5) 1578. 27. Januarii. *Albertus Kezkemeti* coram inclito senatu susceptus est in hungaricum scholae collaboratorem praesentibus ibidem domino *Mentone* pastore ecclesiae, *Andrea Caroli* concionatore hungarorum ac magistro *Martino Breslaco* rectorem scholae; primum illi promissum est in annum fl. 24. Et pro mensa singulis septimanis den. 75 ac conspecta ipsius sedulitate atque in docenda pueritia diligentia senatus ei honorarium promisit munus. Actum 27. Januarii, quod faus-

Az 1578-ik évben Dirner Tóbiást fogadják fel a templom és iskola kántorának; 1583-ban tanító lesz.¹⁾

Thoraconymus, magyarosan *Kabát Mátyást*, aki az 1571—1578-ik évben kézsmárki tanító,²⁾ az 1578-ik évben meghívják az iskola igazgatójának³⁾ A kiváló képzettségű férfi az urvacsora felől vallott nézete miatt mindjárt kezdetben összeütközött a város papjával, *Gogreff Mentoval*. Hogy a gyanu alól tisztázza magát, benyújtotta hitvallását⁴⁾ a felső-magyarországi kapitánynak, *Rueber Jánosnak* s felhívta *Gogreffet*, hogy czáfolja meg azt nyilvánosan.⁵⁾ Mivel pedig *Gogreff* ez elől kitért, azonban a szószékről szórt szidalmakkal fel nem hagyott, tanító társaival s tanítványaival távozni akart az iskolából.

A tanács azzal vetett véget a huzavonának, hogy mind-

tum et foelix sit. Discedere volens ab officio, debebit tribus ante mensibus significare senatui. — 1578. *Albertus N.* (t. i. Kecskeméty) hungaricus collaborator in schola Cassoviensi supplicans ex senatus decreto, si non vult tempus anni integri complere docendo et serviendo, potest abire. Actum 13. Novembris.

1) 1578. Die 8. Septembris. *Thobias Dirner* a Neudorf est per dominum iudicem ac inclutum senatum in cantorem scholae civitatis huius Cassoviensis publice receptus pro annuis viginti fl. Mensam sive cibum et potum quotidianam debet habere apud reverendum et excellentissimum dominum *Mentonem Gogrevium* parochum ecclesiae nostrae Cassoviensis. Kassa v. jk. — 1583. Am 14. Septembris. Item mehr haben wir dem *Tobia Dirner* chulmeister aus dem Ampt. gelin fl. 2. — 16. Novembris. Dem *Tobia Dirnero* schulmeister fl. 1. — 23. Novembris. Dem Schulmeister *Dirnero* geben fl. 1. — 1583. évi számadókönyv töredék, Kassa v. lvt.

2) Fraknói id. m. 108. l.

3) Kassa v. lvt. 3473/108. — 1578. Feria quarta post festum Pentecostes, hoc est die 21. mensis Maii. Deliberatum a senatu, ut currus ablegatur pro domino Matheo Toraconymo ludimoderatore scholae Cassoviensis. K. v. jkv.

4) Kassa v. lvt. 3473/109. sz. a. „aus der heiligen Schrift, orthodoxis patribus und sonderlich den sentenz von Abendmal des Herrn aus Lutheri, Philippi (t. i. Melanchtoni) und Brentii schriften, seliger gedechtniss, umbegeschrieben sat.

5) Kassa v. lv. 18337. sz. a. s ugyanott két lajstromozatlan 1579-ik évbéli, egyik február hó 6-án kelt s a tanácshoz intézett levele.

kettőt elbocsátotta szolgálatából.¹⁾ Az igazság aligha volt a nyughatatlan vérű Gogreff részén, akiről *Cromer Lénárd* jegyző a következő leoninust — magyarul szótagjátéknak nevezhetjük — írta :

Qui sis, qui fueris, praesens o Mento memento,
Quid sit futurum de te, simul atque videto.

Kemény Lajos.

(Folyt. köv.)

*) 1578. Die 2. Octobris. *Mathaeus Thoraconymus* ludimagister cum *Jacobo Melczero* germanico et hungarico collaboratoribus coram inclyto senatu et communitate praesente domino *Mentone* parochio retulit, se a domino parochio coram tota ecclesia perversorem verbi divini ac sacramentorum, ministerii verbi et ceremoniarum contemptorem et id genus intolerabilibus et inhonestis conviciis dehonestasse; quae convicia, quia non saltem nemo bonus ferret, sed plerique boni eiusmodi conviciis affectis liberōs suos erudiendos tradere non deberent; propterea hac se tolerare minime velle; sed primum se cum collegis et *adolescentibus* hinc missionem petere; secundo loco rogare, ut parochus *Mento* haec, quae evulgasset, convitia vera esse, doceret. Parochus *Mento* de sua autoritate praefatus et de ludimagistri collegarumque inobedientia dixit, ludimagistrum contemptorem esse ceremoniarum et perversorem verbi divini, quia nollet contionibus parochi, quas in profestis diebus habet, interesse; ludimagister respondit, haec nihil ad rem esse. Sed si is est dicendus perversus verbi divini et ceremoniarum contemptor, qui abest a contionibus, tunc id ipsi parochio magis, quod sibi convenire, quia parochus aliquando duabus septimanis hinc a contionibus abfuisset in metallicis fodinis et plerumque sub vespertinis praecibus equo insidens ex civitate exiret. Quibus intellectis senatus et communitas statuit, ut uterque in officio suo annum tempus expleret et missionem ab officio iuxta conventionis contenta trimestri ante finem anni a senatu peteret. Ibi senatum id, quod ex re erit, deliberatum esse.

1578. Die Conceptionis Mariae 8 Decembris. Congregatio senatus et communitatis de causa pastoris et rectoris scholae, data est licentia domino *Mentoni Gogrevio* pastori ab officio pastoratus. Civitas sibi quoque consulit de alio quopiam pio et docto ac honesto viro. Quod autem pastor contra rectorem scholae proposuerat de sparsis exemplis et hic *Cassoviae* per ipsum describi curatis suspectae et sacramentariae confessionis, id contra rectorem neque *Wingleri*, neque eius paedagogi testimonio potuit probare.

Abaujvármegye és Kassa városa az I. Rákóczi Ferencz- és Thököly-féle fölkelések korában. (1670—1685.)

A megyei lovaskatonaság élére a kassai gyűlés a következő kapitányokat jelölte : a Csengerhez szállítandó lovasok kapitánya Gyulaffy László, a szabolcsi csapaté Ispán Ferencz, a zempléni lovasoké Bocskay lesz, azonkívül egy-egy alkalmas hadnagyot, vagy vicekapitányt is kapnak. A kapitányoknak 50, a vicekapitányoknak 25, a főhadnagyoknak 20, a vicehadnagyoknak 10, a strázsamestereknek 6 frt., a zászlótartóknak két lóra, a dobosnak, siposnak, trombitásnak két-két lóra való fizetésük lesz. A lovas a lovára 4 frt havi fizetést kap ; a sereg eltartása a szomszéd vármegyék feladata lesz, azoknak kell gondoskodniok, hogy „pénzeken élhessenek és eleségükben meg ne fogyatkozzanak“, szóval el legyenek látva mindennemű szükségletekkel, nehogy a szegénység fosztogatására legyenek utalva. A banderiatús és zászlósuraktól kiállított lovasok és azok tisztjei a megyei kapitányoknak lesznek alárendelve.¹⁾

A kassai gyűlés határozatainak utolsó pontja a távolmaradt követekre kemény birságot ró, a megye közcéljaira fizetendő 100 frtban marasztalván el azokat, akik elmaradá-

¹⁾ Proth. Comit. Abaujv. 1670. fol. 18—20. és I. a Hadtört. Közl. X. 142—4.

suknak törvényszerű magyarázatát adni nem tudják; ha pedig többször is meg mernék ezt kísérelni, „az ilyen idegen tagjai a hazának és vármegyéiknek” a közügyek intézésében helyet ne foglaljanak és mindennemű hivatalos ténykedésből kizárassanak.

Többen voltak olyanok, akik csupa tartózkodásból el sem jöttek Kassára; ezek ellen szörnyű haragra lobbantak a jelenlévők. Szuhay Mátyás igen hevesen kelt ki a „sehonnai”-ak ellen.

A dunáninneni és felvidéki vármegyék breznóbányai gyűlése 1670. jan. 28. Január 28-ikán ment végbe Breznóbányán a dunáninneni vármegyék gyűlése, amelyen, amint azt a Leopoldhoz intézett feliratukban is bejelentették, a felvidéki vármegyék is képviseltették magukat. A kassai gyűlés Barkóczy István, szabol si főispánt, Szemere László, zempléni alispánt, továbbá Bónis Ferenczet, Becskeházy Andrást, Hanyi Pétert és Simon Györgyöt küldte ki Breznóbányára. A felvidéki vármegyék mindenekelőtt tájékoztatni kívánták a dunáninnenieket a főkapitány tartózkodó és semleges magatartásáról. Hasztalan fordultak hozzá, elődeinek emlékezetes példájára hivatkozva, hogy a felföldi vármegyéket és szab. kir. városokat hívja össze, hogy „ne vesznének el más nemzetek csudájára”, a főkapitány választételét ő felsége kegyelmes „tetszésének vételére halasztotta.” Mivel azonban a veszedelmek semmivel se kisebbedtek, Kassán gyűlést tartottak, amelyet „némely nemzete kárán örülő mostohái hazánknak idegen magyarázatokra fordítván, ócsárolni és megbontani akartak.” Meghagyták követiknek, hogy nyilatkoztassák ki megbízóik nevében, hogy a dunáninneni rendekkel egy magyar vérből álló tagjai lévén a hazának, „minden, a haza közjavát és megmaradását néző közönséges dolgokban velük, mint igaz hazafi-vérükkel egyetérteni, az ő nagyságok, ő kegyelmök sérelmeit és fájdalmait a magukéinak ismerni és annak elhárításában s megorvoslásában velük együtt közreműködni és amennyire tehetségükben áll, a vérüket szomjuhozó pogány ellenség erejének megtartóztatásában, a kegyelmes császár és koronás király uruk ő felsége törvényes oltalma és segítsége alatt vérük hullatásáig készek maradnak.” Amennyiben pedig

azért küldték ki megbizottaikat a testvérrendek közé, hogy felszólításainak és kívánságuknak eleget téve, a körmöcbányai gyűlésből Bécsbe küldött követek jelentését meghallgassák s a felség „kegyelmes királyi válaszából s megmaradásukra szolgáló atyai gondoskodásából ujalást vehessenek“, mind ennek hathatósabb előmozdítására elhatározták, hogy „valamely bizonyos közhelyen, ha a szükség és kegyelmes uruk ő felsége szolgálatja és a haza java úgy kívánja,“ Szepes megyében, rövid határidőn belül, a dunáninnen-i rendekkel együtt összegyűljenek. Az ellenség mozgalmai nem tűrnek késedelmet és ha közösen emelnek szót, úgy nyomatékossá-
ban kérelmezhetnék a felség törvényes oltalmát megmaradásukra.

Az országgyűlés összehívásának kérdésére nézve a felvidéki vármegyéknek az az álláspontjuk, hogy a nádorválasztás ugyan követelné az országgyűlést s a nádori szék ürese-
désben lévén, az országgyűlést a törvények szerint az országbíró és a tárnokmester is kihirdethetnék, azonban amig előbb meg nem semmisítetnek az elmúlt országgyűlés sérelmes határozatai és a sokszor elhangzott panaszok meg nem orvosoltatnak, addig országgyűlés tartását nem javasolhatják. Végül ahhoz se járulnak hozzá, hogy segédcapatok czime alatt idegen katonaságot hozzanak az országba, „minthogy a német vitézlő rendnek haszontalanságát oltalmunkban, megmondhatatlan kárával érzi ma is nyomorult nemzetünk;“ ettől sem tud az ország szabadulni, hiába valók a kir. hitlevelek, az országos törvények és a királyi ígéretek. Mindezekben a kérdésekben felhatalmazzák a követeket, hogy a vármegyék és szabad királyi városok rendeivel egyetértve üdvös határozatot hozzanak.

Amint a felvidéki követek utasításaiból is kitűnik, a breznóbányai gyűlésnek az volt a főczélja, hogy a körmöcbányai, nov. 28-iki gyűlésből Bécsbe menesztett követek jelentését meghallgassa. A követek siralmas eredménnyel tértek vissza; mire a breznóbányai rendek újabb felirattal fordultak az udvarhoz s a felség válaszá-
nak meghallgatására február 24-én új gyűlést tűztek ki Breznóbányára s egyszersmind elhatározták, hogy a közös védelem megbeszélésére addig is Lőcsén gyűljenek össze.

A breznóbányai gyűlésnek nagy jelentőséget adott azon körülmény, hogy ez volt a dunáninnyi és felvidéki vármegyék első egyesülése s a két országterület rendjeinek első nyílt fellépése.

A bécsi kormány magatartása. A vármegyék egyre merészebb követeléseit gondolkozóba ejtették a bécsi kormányt. Egyelőre azonban, a szigorubb rendszabályok mellőzésével, a részleges felkelés helyett megajánlott megyei lovascsapatok előállítását és a löcsei gyűlést betiltotta¹⁾ s márczius 16-ra Besztercebányára hívta össze a dunáninnyi és felvidéki vármegyéket, amikor majd a kormány képviselői, a királyi biztosok is megjelennek. Már a dunáninnyi és felvidéki megyék február 24-iki *besztercebányai* gyűlésére is gr. Zichy István kamaraelnököt és gr. Forgách Ádám tárnokmestert küldte ki, akik biztosították az összegyűlteket a felség atyai jóindulatáról s védelmüket illető gondoskodásáról és kihirdették a márczius 16-iki gyűlést.

A besztercebányai gyűlés 1670. márczius 16-án. Az együttesen tartott *besztercebányai* gyűlésre a kormány úgy az egyháziak, mint a világiak közül egy sereg biztost nevezett ki. Szelephényi György primást, Széchenyi György kalocsai érseket, Szegedi Ferencz egri, Bársony György nagyváradi, Sennyey István veszprémi püspököt stb.; Zichyt, Forgáchot, Nádasdy Ferenczet, a felvidéki, szatmári, bányavárosi főkapitányt stb. A biztosokon kívül több főúr jelent meg.

Képviselve voltak az összes felvidéki vármegyék s a dunáninnyiek közül csupán Pozsony maradt el; továbbá 15 szab. királyi és bányaváros.

Abaujmegye Nagyidai Székely Andrást, Hamvay Pétert és Hanyi Pétert küldte ki, Kassa városát pedig Schirmer János és Mikovinyi Dániel képviselte.

Abaujvármegye azzal a határozott utasítással²⁾ küldte ki megbízottait, hogy országgyűlés elé tartozó kérdések tárgyalásába semmi szín alatt se bocsátkozzanak Erre a törvény a megyéknek hatalmat nem adott, sőt az országos törvények és a kir. hitlevél 4. föltétele attól a követeket eltiltják.

¹⁾ Proth. Comit. Abaujv. 1670. fol. 43.

²⁾ Proth. Comit. Abaujv. 1670. fol. 43—46.

Első sorban is az 1669. évi november 28-iki eperjesi és a januáriusi kassai és más gyűléseiből fölterjesztett panaszaik, vallási és közjogi sérelmeik orvoslását követeljük. Foglaljanak állást a törökkel kötött béke ellen. Leopold a magyarok híre nélkül s a kir. hitlevél biztosításai ellenére adta oda az országot a töröknek egész a Vágig; az országgyűlést a multkor kifejtett okok alapján ellenezzék, mert a királyi rendeletekkel és királyi fegyverekkel véghezvitt törvénytelen-ségek után az országgyűlés iránt ugy sem sok reménységgel lehetnek. Ehelyett inkább arra igyekezzenek rábírni a kir. biztosokat, hogy a felség hozzájárulásával a 13 vármegye Eperjesen gyűlhessen össze ügyei megbeszélésére. A betiltott megyei lovasságot illetőleg jelentsék ki, hogy azt a megyék a felség 1669. deczember 22-iki leirata alapján állították ki, de az különben is megtörtént volna, mivel a haza oltalmára mindenkor szabadságában állt a vármegyének részlegesen fölkelnie. Mindazonáltal, mivel az csak a 13 vármegye határozata, a beszercezi gyűlés megállapodásáig függőben marad; a biztosokat pedig magyarságukra, vérükhöz való szeretetükre kérjük, hogy verjék ki ő felsége elméjéből, hogy a hamis delatorok szavainak higgyen, mert „mindazon részleges fölkeléssel, sőt a saját életük fogyasztásával is ő felségének és a hazának kívánnak szolgálni“, ezért az ő gyűléseik nem „magángyűlésecskék“, hanem a közakarat kifejezői.

A végházak, a többi között az ónodi végház kiépítésére is hívják föl a helytartók figyelmét, akiknek ez, nem lévén az országnak nádora, szoros kötelességük.

A márczius 19-től 28-ig tartó beszercezbányai gyűlés zajos jelenetek között folyt le. Mindjárt a királyi leirat czimzése is, amely elárulta, hogy a felségrendeleteket csak magánembereknek és nem a vármegye képviselőinek tekinti, heves $\equiv$ akozásra adott alkalmat. A biztosok küldetésének czéljával, megbízatásának természetével sem voltak tisztában. Egyesek ellen meg éppenséggel bösz haragra lobbantak, így főképpen Balassa Bálint, a zsaroló gyilkos hírében álló hontmegyei főispán és felvidéki főkapitány ellen, aki a kassai gyűlésnek éles hangon válaszolt és az ellene emelt vádakat visszautasítván, hazugságoknak bélyegezte. Hiába igyekeztek a

biztosok a felfingerült kedélyeket szép szóval és biztatásokkal lecsillapítani, a meghatalmazás nélküli királyi kiküldöttekkel szóba se álltak, csupán arra kérték őket, hogy mint az ország főemberei és mint magyar emberek támogassák a felség előtt sérelmeik orvoslását. Az öt napon át összeállított gravamenek éles hangon sorolják fel a közjogi, vallási és magánügyekre vonatkozó régi panaszokat. Elmondják, hogy hasztalan könyörögnék a királynál, a sok törvénytelenység egymást éri. A bajok főoka pedig az, hogy idegen tanácsosok intézik a magyar ügyeket, kik nem a haza javát, hanem a saját hasznukat nézik. A végbeli kapitányok is idegenek, kiknek ostobaságát, hanyagságát az ország sinyli meg. Nádor nincs, de van törvénytellenesen két királyi helytartó. Országgyűléstől nem sok jót várhatnak; előbb orvosolja a felség sérelmeiket. Amit kérnek, a törvényekben gyökerezdik s országgyűlés nélkül is teljesíthető.

III.

Az udvar politikája. A megyék panaszai azonban ezuttal is süket fülekre találtak.

Igaz, hogy az udvar szorult anyagi viszonyai sem engedték, hogy segítsen a falpanaszolt állapotokon, de amugy se tette volna. Ellenkezőleg, politikája szerint éppen elérkezettnek látta az időt arra, hogy vagyonában és lelkiismeretében támadva meg a magyart, vele teljesen leszámoljon s ősi jogait elkobozva, erejét megtörve, a törökök féktelenkedéseinek odadobott nemzetet német uralom alá hajtsa. Ahelyett, hogy cselekednék, jóleső örömmel veszi tudomásul a nemzet általános romlását és nem tesz semmit a török terjeszkedéseinek és garázdálkodásainak megakadályozására, a végvári magyar katonaság fizetéséről és kellő létszámáról se gondoskodik, a német zsoldosok eltávolítását se rendeli el s a protestánsok lelkiismerete ellen elkövetett erőszakoskodásoknak sem vet véget. Ahelyett, hogy maga lépne a cselekvés terére, rendeletekkel akarja a már nagyon is elhatalmasodott fosztogatásokat és rablásokat megfékezni,¹⁾ de ezt se azért, mintha

1) Proth. Comit. Abaujv. 1670. fol. 37. Leop. egy ilyen rend. Abaujv.-hez jan. 14., a jan. 29-iki gönczi gyűlésen kihirdetve.

Magyarországot féltené a pusztulástól, hanem csupán a török területet óvja a kóborlók és gonosztevők kirohanásaitól, nehogy emiatt a portával való barátságos viszonya megzavarassék. A helyzetet az említett fosztogatók és gonosztevők valóban egyre tűrhetetlenebbé tették s mind ennek főoka a véghelyi katonák fizetetlenségében rejlett, akik élelem és el látás hiányában a lakosságra vetették magokat.

Közállapotok. Abaujmegye az 1670. márczius 3-án tartott *gönczi* törvényszéki ülésén valóban drákói rendszabályokat hozott. Megzabolázásukra Komjáthy Zsigmond, Török István, Kovács István és Csabay István megyei kapitányokat „a szent Isten kiváltképen való tisztességére és a vármegye becsületére“ utasítja s kötelezi, hogy „akármely rendbeli utonálló s duló, fosztó, prédáló, kóborló, a szegénységet rontó, pusztító s fogyasztó, minden névvel nevezhetendő gonosztevőkre, malefactorokra, latrokra illendő és serény vigyázásuk lévén, reájok bizott tisztüknek minden személyválogatás nélkül s mindennemű tekinteteket hátravetvén, hiven s igazán feleljenek meg!“ A rendelet részletesen megszabja úgy a gonosztevőkkel, mint azoknak befogadóival, pártolóival, oltalmazóival, az elrablott jószágok vevőivel stb. szemben követendő eljárást s egyaránt sujt urat, asszonyt, főembert, nemest és parasztot. Ha valamely ur, főember, asszony és akármely egyéb rendbeli nemes vagy paraszt ember, akár maga viszi véghez a latorságot, akár mások által hajtatja végre, ha tetten érik, azonnal elfogassék és az alispán vagy szolgabíró kezéhez szolgáltatandó ki, hogy elvegye méltó büntetését; ha pedig nem érik tetten, ha jószágos nemes ember, a vármegyei törvényszék előtt igazolja magát, ha pedig uratlan paraszt, azt bárki is elfoghatja és az alispán kezeibe adhatja. A határozott lakóhellyel nem bíró „afféle csavargó nyilvánvaló gonosztevő nemes személy latrokat“ még a paraszt ember is elfoghatja, nemesi előjogainak figyelembe vétele nélkül, s bárki oltalmaába menekülne, az köteles azonnal kiszolgáltatni, különben bűntársnak tekintetik. A grófok, nemes emberek vagy asszonyok szolgáit, akik hol itt, hol ott szállásolják be magukat s a szegénységen élőködnek és azt fogyasztják, akár nemes, akár nemtelen, lovas vagy gyalog vagabundusok le-

gyenek is, az alispán, szolgabírák, esküdtek és kapitányok, hivatalvesztés terhe alatt bármely ur, asszony vagy nemes ember szolgáltnak és jobbágyainak igénybevételevel üzőbe venni és elfogni kötelesek. Ha a gonosztevő ura vagy asszonya útját állná az igazságszolgáltatásnak, 500 frt. pénzbírsággal sújtandó s ha a kezei közt levő lator az ő gondatlanságából menekült el, fejkétség, főpap és főúr 400, nemes 200, paraszt 40 frtot fizet, tisztségét és hivatalát elveszti és a lator okozta károk megtérítésére köteles.

Ha azok az urak vagy asszonyok, akiknek a házában lappang a gonosztevő, a hatósági személyeket be nem bocsátának, mint a lator pártolói és oltalmazói „fejeiknek elvesztésén maradjanak.” „A tolvajul elvett s fosztott avagy hajtott marháknak pedig tudva és szántszándékkal való megvevői és megtartói,” ha a káros fél felszólalására nem volnának hajlandók a visszatartott dolgokat váltság és fizetés nélkül kiadni, birtokosok 500 frt. pénzbüntetésre, a birtoktalank hivatalvesztésre ítéltetnek.

Még a tolvajok őrzői is pénzbírsággal sújtatnak, ha a gonosztevő az ő hibájukból szabadult el. „Ha az afféle alattomban járó csavargót faluban vagy erdőn vagy mezőben valamely, akármilyen néven nevezendő ember meglátand,” ha maga képtelen elfogni, jelentse azonnal az alispánnak, szolgabíráknak, esküdteknek és kapitányoknak, már akit közelebb ér; vagy adja hírül a hozzá közelebb eső falvaknak, ha mindjárt éjjel is, hogy a gonosztevő minden törvényes orvoslát mellőzésével azonnal elfogassék.¹⁾

A török szövetség gondolata. Ilyen szomorú viszonyok között, a magára hagyott és a bomlásnak oda vetett felvidék vármegyéi egyre sűrűbben foglalkoznak a törökkel való szövetkezés gondolatával. Így legalább lefegyverzik a pogány ellenséget s a török segítségével majd ártalmatlanná tehetik azt a másik ellenséget, amelyet már kezdettől fogva erősebben gyűlöltek a töröknél is. Már a vassvári béke után támadt nemzeti visszahatás kezdetén, a Wesselényi nádor elnöklése alatt, az 1666. ápr. havában történt stubnyai, s az aug. 23-iki

¹⁾ Prothoc. Comit. Abaujo. 1670. fol. 67—70.

murányi összejöveteleken is kifejezésre, illetőleg elhatározásra jut a török védnöksége alá való helyezkedés terve.

Az ott összegyűlt hazafiak a dunáninneni terület s a felvidék legelőkelőbb protest. férfiai, mint péld. Abaujból Nagyidai Székely András, a prot. ellenzéknek az 1662-iki orsz. gyűlésen egyik főszónoka. Ispán Ferencz, Abaujmegye egyik tekintélye, Figedi Nagy András tapasztalt régi katona, a nádor meghitt embere, csupa tűz és láng, Szuhafői Szuhay Mátyás, abauji táblabíró élénk kifejezői a felvidék közvéleményének. A felvidék jobbára protestáns nemessége hazafiúi s vallási érületében elkeseredve, idegen segítséggel és pedig a közelebb található törökkel egyesülve kívánt a katholicizmussal szövetekezett önkényuralom törekvéseivel szembeszállani. Itt, különösen a Kárpátok vidékén, amely a legmesszebb esett a török hódoltságtól, sohasem gyűlölték ugy a törököt, mint a németet. A felvidékiek, ha fel is jajdultak a „testi-lelki szabadságu“-kat veszélyeztető török ellen, de azért jobban irtóztak a némettől, mint ahogy félték a töröktől, s fegyverkezésük nem is a török, hanem inkább a garázdálkodó német katonák ellen irányult.

Ezért fordulnak 1669-ben Apaffyhoz, hogy járjon közbe a portánál a magyarok érdekében. A porta a római császárral¹⁾ kötött békére való hivatkozással ugyanazt a választ adta, hogy „ezuttal segédkezet nem nyujthat“, de azzal nyugtatta meg Apaffy követét, hogy „majd eljön annak ideje is . . .“. Az ilyenfajta, különben alapjában semmitmondó hitegetések is elegendők voltak arra, hogy hiu ábrándokban ringassák a minden szalmaszál után kapkodó hazafiat, akik vérmes reménykedéseikben azt se vették tekintetbe, hogy a török birodalomban nagyon gyöngé nádszálhoz támaszkodnak, mert az ozmán ereje akkor már rohamosan hanyatlott. Különösen a prot. papok igyekeztek a török szövetség eszméjét népszerűvé tenni s azt a lassankint közmeggyőződéssé szilárduló hirt terjesztették, hogy Kandia elfoglalása után a török a magyarok felszabadítására fog sietni. Czeglédy István, a kassai jeles református lelkész, aki tevékeny részt vett a fel-

¹⁾ Pauler. i. m. I. 153—4. l.

vidéki mozgalmakban s különböző ürügyek alatt Apaffynál is járt, hogy az erdélyi fejedelmet a török megnyerésére kérje. Egy prédikációjában szenvedélyes hangon adott hálát Istennek, hogy a török fegyvert Kandánál győzelemre segítette s míg egyik szavával azt hirdette, hogy most már út a szabadulás órája, mert tavaszra eljő a török s széttöri a nemzet rablánczait, a másikkal hevesen kikelt a katolikusok ellen. Majd a török elleni védekezés leple alatt megindul a fegyverkezés is, amely célra pénzt gyűjtenek. Szuhay maga 500 frtot ad.

IV.

Zrinyi Péter fölkelése a délvidéken. A Wesselényi nádor vezetése alatt megindult nemzeti mozgalom, amint tudjuk, két szerencsétlen lefolyású felkeléssel végződött. Az egyik színhelye a délvidék, a másiké Felső-Magyarország; amannak élén Zrinyi Péter állott, emezén Zrinyi veje, I. Rákóczi Ferencz, akit apósa már 1669. ápr. havában, Patakon avatott be a mozgalomba, amikor Rákóczi a protestánsokkal kibékült. Zrinyi, miután hiába kereste a francziák s a lengyelek támogatását, végre is a szultán szövetségét igyekezett megnyerni, s amig közben ismételten is Leopold lábaihoz borult, hogy kegyelmet nyerjen, elvakultságában, anélkül, hogy határozott ígéretet kapott volna a kért török segély felől, jobbágyait és muraközi nemesceit az 1670 márcz. havában fegyverre szólítja, míg sógorát, Frangepán Orfeót a tenger mellékre küldi a határörök fölfegyverezésére.

Ugyanekkor a felvidéket is biztatja, hogy most már mindent elérhetnek, amit csak a haza és a vallás érdekei megkívánnak s vejét is egyre buzdítja, hogy „csak kezdjenek hozzá, amint Isten erőt és bátorságot adott.” Rákóczi engedett apósa, továbbá az uránál nem kevésbé nagyravágyó Zrinyi Péterné, valamint felesége, a hőslélekű Zrinyi Ilona befolyásának s a felvidékiek egy részének óhajta előtt meghajolva, mert a nagy többség csak az aposztatát látta benne, anyja, a császárpárti és buzgó kath. Báthory Zsófia nagy megbotránkozására a fölkelés élére állott. Azonban a várvavárt török segítség helyett, amely felől Zrinyi olyan vérmes

reménységekben ringatta Rákócziékat, Spankau és Herberstein seregei jelennek meg a délvidéken s a német fegyverek tűzzel-vassal fojtják el a felkelést és Zrinyi sógorával, az eseményekbe szerencsétlenül belesodort Frangepánnal, Bécsbe siet — jámbor hite szerint — a megígért kegyelemért, a valóságban — a halálba.

Rákóczi Ferencz fölkelése a Felvidéken. A beszercebányai gyűlés után támadt általános izgatottság erős kifejezésre jut az abauji, tornai és szepesi megyegyűléseken. Az elkeseredett hazafiak hevesen kelnek ki Leopold ellen, aki hitlevelét nem tartja meg s a jogos kívánságok megtagadásával felkelésre kényszeríti a nemzetet. Annak is híre jár, hogy Zrinyi már megkötötte a szövetséget a törökkel, sőt már athnámét is kapott és a szultán királyá nevezte ki, ő azonban nem fogadta el a királyi czimet, beérvén a horvátországi generalátussal. Ilyen kedvező hírek között Rákóczival is megindulnak a tárgyalások. Sároson megfordulnak nála a többi között Szuhay, Chernel György és Semsey György; majd április 9-re, *Patakra* hívja össze a tette kész embereket, hogy a haza megmaradása felett tanácskozzanak. Jelen vannak: Bochkay, Szuhay, Szepessy a borsodi alispán, Barkóczy István, Hanyi Péter, Bornemissza Mihály, Chernel, Komjáthy Zsigmond, Fáy István és több más kisebb-nagyobb ember, Szuhay felmutatja Zrinyinek Rákóczihoz intézett leveleit, amelyekben jelenti, hogy „ő Horvátországban várja a perczet, melyben kiűt a tűz.“ A bán levelei lelkes hangulatot keltettek s Rákóczi a Szuhay és mások indítványára, az ez idő szerint Patakra érkező Starhemberg Rüdiger tokaji várparancsnokot, miután Tokaj várát feladni nem volt hajlandó, tisztjeivel elfogatja s vasra verve Regécz várába szállíttatja. Az eseményt rögtön tudatja a megyékkel s egyben felszólítja őket a csatlakozásra. Abaujvármegye *ápr. 11-én Gönczön* viharos gyűlést tart. A Patakról jövő Hanyi Péter, Hamvay követtségével együtt jelentést tesz a beszercebányai gyűlésről. Hamvay indítványozza, hogy mivel a felség oltalmában hasztalan bizakodik a két hegyes tör közé szorult nemzet, más valami módról kell gondoskodnia. Hanyi pedig a török szövetségben bízva ajánlja, hogy inkább egyszerre hódoljanak meg a török-

nek, mint darabonként, hosszú küzdés után, kénytelenségből, kipusztítva és megtörve.¹⁾

A nagy izgalmak között lefolyó gyűlés szervezi a megyei katonaságot s a lovasság élére havi 25 frt. fizetéssel Fráter Istvánt választja meg parancsnokul, két alparancsnokkal, kiknek havi 10—10 frt. fizetést utalványoz, míg a jobbágyporták után állítandó gyalogpuskások élére Buzitai Kovács Istvánt helyezi,²⁾ akinek két ló tartására 4 és saját személyére 10 frtot rendel. Majd átír Rákóczinak, hogy védelmezze meg Tokaj városát s a fejedelem üdvözlésére³⁾ Nkházy István alispánt, Káthay Ferencz, Fáy László és Lengyel János esküdt ülnököket küldi ki.⁴⁾

Már oszlóban volt a gyűlés, amikor az elnöklő Nkházy alispán harsány hangon odakiáltotta a nemességnek: „Hallják kegyelmeitek! nagy fába vágtuk a fejszét, nagy dologba fogtunk! csak úgy kell emberkednünk, hogy markunkba ne szakadjon! a német az ellenség!” Majd a gyűlésen jelenlevő Melczér Lajos, sárosmegyei követ felé fordul, aki azt a kérdést intézte Abaujhoz, hogy kell-e adni a közeledő németnek élelmet és fuvart, s mellére ütve így felelt: „Nemcsak hogy nem kell új németeket bebocsátani, hanem még a régieket, a bennlevőket is ki kellene verni az országból!... a német az ellenség, ahhoz tartsa magát Sárosmegye!”

Ezzel kezdetét vette a felvidéki felkelés s — amint a csatlakozását bejelentő Gömörmegye írja Abaujnak⁵⁾ — „zörög a fegyver a hazában, eresztett zászlók lobognak s nincs vége-hossza a szaladó költözködő, szekereknek, mindenek felzendült állapotban vannak s folyik a mustra, a lustra“, a fegyverbe állított csapatok szemléje, amelyen a megye, illetőleg az alispán felhívására a nemesek is megjelenni tartoznak.⁶⁾

Rákóczi 200 lovast kér az egri basától s Chernel Györggyel és más urakkal Szerencsen táborba száll, míg a

¹⁾ Pauler i. m. II. 12—13 l.

²⁾ Proth. Comit. Abaujv. 1670. f. 17.

³⁾ Pauler i. m. II. 13—14. l.

⁴⁾ Proth. Comit. Abaujv. u. o.

⁵⁾ Proth. Comit. Abaujv. 1670. fol. 79.

⁶⁾ U. o. fol. 80.

melléje választott másik fővezér, Bochkay, a Hegyalját parancsolja fel s ápr. 12-én már 5—6000 főnyi tömeg állott fegyverben Tokaj alatt. Tokaj azonban nem hódolt meg a fölkelőknek.

Rákóczi felszólítására Abaujhoz csakhamar Sáros, Zemplén, Torna, Gömör és Ung is csatlakozik a „beste plundrás német ellen.“ Rákóczi sárosvári huszárai és a fölkelő nemesek cselédjeikkel összefogdossák az Eperjes alatt lézengő németeket tisztetül és Rákóczihoz viszik; elfogdossák a postákat, a harminczadokat lefoglalják a választandó gubernator vagy a magyar király számára, mert „nem kell többé német király, magyar királyra van szükség.“ A zsolddal kecsegtetett végbeli magyar hadak is szívesen állanak Rákóczi mellé. Csáky főkapitány, aki Rákóczit különben is gyűlölte, a felkeléssel szemben tehetetlen volt s a körülményekkel megalkudván, Lengyelországba menekült, azzal a számítással, hogyha majd visszajön, ahhoz áll, aki az országot birni fogja.

A fejedelem ápr. 18-án örömmel jelenthette Szatmárba Kende Gábornak,¹⁾ hogy: „Az dolgok . . . Istennek hála, jól folynak, a szendrei, ónodi, diósgyőri, tokaji és kállói magyar őrségek is hazánk hűségére ajánlván föl magukat . . . Ónod és Kálló vára máris kéznél vagon . . .“ És minthogy immár Tokaj vára is derekas ostrom alatt van, nem kétli, hogy: „a szatmári német őrség se fog sokáig keménykedni.“ Főlszólítja Kendét, hogy az odavaló, t. i. a tiszántuli vármegyét is igyekezzék megnyerni.

Rákóczi óhajta teljesül. A felkelés a Tiszántul, Szatmár- és Szabolcsmegyékben is gyorsan terjed el. Nagykároly és Nagybánya csakhamar a fölkelők hatalmába jut. Az Aranyos-Medgyes melletti gombási erdőben Lónyay Annának, Kemény János erdélyi fejedelem özvegyének segítségével, aki cselédeivel hátban intéztetett támadást a német ellen, megverik a szatmári parancsnok három dragonyos századát s „vágták a németeket, mint a káposztát.“

Azonban a gombási harcz a felkelésnek első és utolsó ütközete. Mert a felvidéki mozgalom sem volt hosszú életű.

¹⁾ Tört. Tár. 1891. 239 l.

Rákóczi, aki különben sem termett vezérnek, hiába várta a segítséget akár Erdélytől, akár a töröktől. Apaffyval elhitették, hogy Rákóczi erdélyi fejedelem akar lenni, amiért visszavonult a magyar közügyektől; az egri basa is megtagadta a kért 200 lovast.

Kassa magatartása. Kassa városát, a felvidék központját se tudta Rákóczi a pártjára hódítani. Pedig a hármaskörfallal védett s dusan felszerelt erősség birtoka s hangadó polgárságának megnyerése nem keveset lendített volna a felkelés ügyén. Rákóczi¹⁾ az abaujmegyei embereket küldte ki Kassára a városban levő bizonyos körmöczi pénzek lefoglalására és hogy a lakosságot felszólítsák: csatlakozzanak Abaujmegyéhez a haza védelmére és a nemesi szabadság fentartására; figyelmeztették egyuttal a kassaiakat, hogy ne bántsák a fejedelemnek és hiveinek a városban levő javait s ne gázoljanak a fejedelem becsületében, különben a városnak e falakon kívül fekvő birtokai bánják meg. Amire az ezidőszertől németekből és lutheránusokból álló tanács, a szepesi kamara tudtával meglehetősen kitérő választ adott. Azt felelték ugyanis, hogy a városban lefoglalni való pénz nincs; ami pedig a Rákóczi és hiveinek vagyonát illeti, ők azokat eddig se bántották s ezután se fogják; a fejedelem becsületében nem gázoltak s ezután is a 13 vármegyével tartanak, amint ezt eddig is tették. Ez a válasz nem igen elégítette ki a fejedelem kiküldötteit s fenyegetéseiket megismételve távoztak.

De Rákóczi még környezetében sem találkozott osztatlan bizalommal. A reformátusok azért voltak iránta bizalmatlanok, mert a jezsuitákat nem volt hajlandó Patakról kiűzni s ezért az egész felkelést afféle „pápista politiká“-nak bélyegezték.

De legjobban lesújtotta Rákóczit és az egész mozgalmat az a megdöbbentő hír, hogy Zrinyi Bécsben fogságba került. A hirt magának Zrinyinek Rákóczihoz és Bocskayhoz írt levelei is megerősítik, amelyekben egyelőre várakozásra inti őket, majd a Lobkovitz rábeszélésére, kétségbeesett hangon inti Rákóczit és Zrinyi Ilonát, hogy ne bizzanak a tö-

¹⁾ Pauler, i. m. II. 27—28. l.

rökben, térjenek vissza a császár hűségére s mutassák meg, hogy szerető gyermekei. „Isten szent vére hullására“ könyörög a mozgalom másik két főemberének: Barkóczy Istvánnak és Lessenyey Nagy Ferencznek is, hogy álljanak el a fölkeléstől, mert az mindnyájukra s az országra is romlást hoz, s kéri őket, hogy térítsék el vejét is a mozgalmaktól.¹⁾

A *tályai* gyűlésen, amelyet máj. 1-re hívott össze Rákóczi, viharos erővel tört ki az elkeseredés. Nagyidai Székely András, aki különben csak kényszerűségből jelent meg, szemtől szembe támadta meg a fejedelmet s kérdőre vonta, hogy miért lövette Tokajt? miért fogatta el Starhemberget? miért kellett a végházakat, a harminczadokat s a póstákat lefoglalni? Szemére lobbantotta, hogy Szomolnokot elprédáltatta, hogy pátenst adott ki! Indítványozta, hogy a felséghez kell folyamodni kegyelemért. A gyűlés Baksa indítványára elhatározta, hogy leteszik a fegyvert s minden vármegye felir a felségnek, hogy tartsa meg őket régi jogaikban, ők készek élni, halni ő felségével. Mindnyájan biztak a Nádasdy, Szelepcsényi, Pálffy, Rottal és más urak támogatásában, akik majd kicsinálják Bécsben, hogy a mozgalomnak az országra nézve káros következményei nem lesznek s német sereg sem jön be.²⁾

Rákóczi végre is minden bizalmát elveszti és tartva a bekövetkezhető bajoktól, enged a kényszerűségnek s anyjához menekül Munkácsra, hogy általa az udvartól bűnbocsánatot és kegyelmet nyerjen.

Visszavonulásával a felkelés véget ért és már május 20-án a Tiszántul is helyreállott a nyugalom.

Egy egykoru névtelen levél írója így siratja el az időelőtt ellobbant nemzeti mozgalmat: „A 13 vármegye csak árnyékától megijedvén, hadát elbocsátván“, meghódolt. Mert a nemzeti vállalkozás — amint azt Beöthy Ákos nagy munkájában igen érdekesen és meggyőzően fejtegeti³⁾ — nem volt híján mindazoknak a tényezőknek, amelyek az óhajtott eredményt biztosították volna. A mozgalom mögött az egész

¹⁾ E leveleket l. egész terjedelmükben Paulernél II. 37—39. l.

²⁾ Pauler, i. m. II. 44—45.

nemzet állott, melyet a török hódoltság és a létét sorvasztó császári politika sem tudott annyira elerőtleníteni, hogy fel ne vegye a harcot az önkényuralom ellen. A vasvári béke után támadt nemzeti ellenállásban megvolt a siker legnagyobb biztosítéka: az egyértelműség, a nemzet minden rétegének egyhangú részvétele a nemzeti érdekek védelmében; főur, köznemes és jobbágy, katolikus és protestáns kivette a maga részét a küzdelemből, még a nőket, egy Zrinyi Ilonát, egy Széchy Máriát, egy Lónyay Annát se véve ki. Az anyagi eszközök sem hiányoztak: a Széchyek, Rákóczi, a Zrinyiek, Nádasdy óriási vagyona bőven fedezhette volna a vállalkozás költségeit. Szellemi képességekben sem volt hiány; maga a középnemesség kiváló értelmi erőket tudott felmutatni, mint Vitnyédy Istvánt, Bory Mihályt stb., akikben a tehetség vakmerő tetterre kész elszántsággal párosult, élükön Szuhay Mátyással, „az akkori kurucz magyarság mintaképével, a puritán jellemű Cató“-val és vitéz katonával; itt találjuk továbbá Keczer Menyhértet és Ambrust, Szepessy Pált, Kende Gábort, Fáy Lászlót, Lessenyei Nagy Mihályt, Fügedi Nagy Andrást, Ispán Ferenczet, Bónis Ferenczet, akik valamennyien hadviselt katonák is.

Szabó Adorján.

(Folyt. köv.)

²⁾ A magyar államiség fejlődése, küzdelmei c. munkájának I. köt. 460. és köv. l.

Abauj- és Tornavármegye a honfoglalás előtt.

Halmok.

A halmok használata csaknem az ember létezésére vonatkozó első nyomokig felvihető; úgy tekintendők azok mint az ősidők mousoleumai; eredetők, használatuk egyetlen népfaj kegyeleti szokásaival kapcsolatba nem hozhatók. El vannak azok terjedve egész Európában és Észak-Afrikában, Közép-, Nyugat-Ázsiában, Szibériában, Indiában roppant számban találhatók. Nemzetközi kegyeleti szokás volt halmot emelni az elhunyt kiválóbb egyének sirja felett, a kőkor népeitől kezdve a keresztény századokig; mert e roppant évezredekre terjedő idő minden korszakának temetkezési szokásait megtaláljuk e halmok reánk maradt kincsei között. Az egyiptomi óriás pyramisoknak, az egyiptomiak legrégibb funebris emlékeinek, — melyek felett már hat évezred vonult el, — az őskori halmok szolgáltak előképül s azok is úgy tekintendők, mint a műépítészet körébe vont kőhalmok, melyeket elhunyt jeleik hamvai felé emeltek.

Abaujmegye területén eddig általam észlelt halmok száma 38. — Ezek a következők:

Dobsza felső határa	3
Sz.-J.-Baksa	2
Gibárt	1
Abapuszta	3
Szemere	9
Rásony	2
Selyeb	3
Apáthi	1
Monaj	1
Beret	2
Kétyi tető	3

Litka	1
Ujfalu	2
Bölse	2
Enyiczke	2
Tomor	1
Buzita	1
Összesen	38

Ezen halmok közül részint általam, részint mások által szakszerűen átvizsgáltatott, vagy megbolygattatott 9. A többi vagy érintetlen, vagy megbolygatásáról nincs tudomás; de a kilencz megásott halom időkori különbözete is pár évezredre terjed, mert míg egyiknek kora a kőkor homályában vész el, a másiké benyulik messze, időszámításunk századaiba.

Feltűnő, hogy mindezen halmok a dombok, hegyhátak oly kimagasló pontjaira és gerinczeire vannak helyezve, hogy azok az egyes vidékeken szinte uralkodni látszanak s az ásató, a tudományos eredmények utáni várakozásban, elmerülhet az alatta elterülő messze táj szépségeinek szemléletében.

A következőkben a halmok ásatásait s azok eredményeit adom sorrendben.

I. Apáti-i halom.

E halom a Kétytől, Vendégi felé a hegyháton vezető uttól néhány ölnyre északi irányban a tetőn fekszik; kerülete mai állapotában 94 méter, átmérője 28 méter, magassága 2 méter. Ásatását egy a domb központját metsző DDNy.-ről ÉÉK.-re vonuló átvágással kezdettem. — Hosszasan ástunk eredménytelenül a sárga agyagos talajban, anélkül, hogy abban itt-ott elszórt borsónagyságu veres rozsdafoltoknál egyébre találtunk volna. — Végre 60 cm. mélyen egy durva kovaszilánkra akadtunk, mely az ásó alatt kettétört. — Majd 1 m. mélységben két kicsiny durva cserépdarab volt, melyeken azonban semmi ékítés sem látszott. 120 cm. mélységben ismét egy másik kovaszilánk került elő, az elsőnél valamivel nagyobb, de még annál is alakatlanabb. — Végre 164 cm. mélységben, tehát körülbelül a földszínnel egy magasságban megtaláltuk a vázat, még pedig fejjel

délnek, arcczal nyugatnak fordulva, összezsugorított helyzetben; de a nyirkos talaj évezredek óta annyira megsemmisítette, hogy sem koponyájának, sem más testrészének méretét venni, vagy nemét és korát közelebbről meghatározni nem volt lehető. — A váz fekvése is csupán a föld elfűtő színéből s az elkorhadt csontok itt-ott található csekély maradványából volt konstatálható. — A koponya is teljesen elporlott. — A váz mellett, a csipőcsontok környékén egyetlen kis, — durván pattantott — obsidian szilánkot találtam.

II. Selyebi halom.

A halom a berencsi határhoz közel a dombhát tetején fekszik, alakja csaknem szabályos kör, kerülete 120 m., átmérője K.-Ny. 37 m.; E—D. 38 cm., magassága 1½ mr. Az ásatást egy, a halmot derékban metsző kelet-nyugati irányban vonuló 120 cm. széles árok ásásával kezdettem meg, a halom központján azonban ezt 2 m.-re szélesítettem ki.

A föld mindenütt sziklakeménynek mutatkozott. 45 cm. mélyen némi szénmaradványt, 1 m. mélyen egy hosszában elhasított csontdarbot találtam. 60 cm. mélyen két kicsiny 1□" nagyságu cserépdarabot vettek ki, mely kívül fekete grafitos, belül pirosra égetett volt, de rajta semmi ékítés sem volt látható. 80 cm. mélyen kevés korhadt csontra s két emberi fogra akadtunk, ekkor északi irányban nagy fáradsággal és vigyázattal kezdtük a földet elszedetni s lassan kibontottuk a csontváz maradványait, a kar, csipőcsont s lábszármaradványok helyzetéből képes voltam konstatálni a temetkezési módot. A koponyának nyomát csupán a talált két fog jelezte. A hulla D—E. irányban feküdt, arcczal nyugatnak, összezsugorított helyzetben. A csekély csontmaradványok kiszedése után elértük az ősföldet, anélkül, hogy csak a legkisebb kegyeleti emléket találtuk volna az eltemetett mellett.

III. Abapusztai halom.

E szép halom a Hernád folyó balpartján huzódó fensík egyik gerinczén emelkedik, fenséges kilátást nyújtva az alatta elterülő Hernádvölgyére s a távol tornai, gömöri és szepesi

hegységekre. Kerülete 130 méter, alakja szabályos kör. Az ásatást egy nyugatról keletre vonuló 12·60 mtr hosszú és 1·85 mtr széles árokkal kezdettem. 127 cm. mélységben némi csekély hamu- és szénmaradványokra bukkantunk s időközben két kezdetleges pattantású kovaszilánkot találtunk, melynek egyike nyílhegyhez hasonlított. Két kis vereses durva cserépdarabot is kivetett az ásó, melynek törése durva fekete szemcsés volt. 173 cm. mélységben megtaláltam a csontvázat, melyet nagy vigyázattal tártam fel. Észak-déli helyzetben feküdt, fejjel északnak, arcza és zsugorított teste nyugatnak fordulva. A kegyeleti emlékek hiányoztak.

E három halom ugyanegy temetkezési módot tüntet fel. Az ülő és zsugorított helyzetbe való temetkezés, a temetkezési szokások legrégebb módja. Régisége mellett bizonyít szegénysége is. Nagy halom rakásával tüntették ki a halottat, de a kegyeleti emlékek hiányzanak. Az apáthii és abapusztai halomban három szilánkot találtam, a selyebiben azt sem; mint kegyeleti jelek a kis bögrék is elmaradtak, sőt a halotti tor maradványait, az állatsontokat és cserépdarabokat is hiába kerestük, holott ezek a bronzkortól kezdve minden temetkezésnél, különösen halmokban láthatók. Mindez okoknál fogva e három halom keletkezését a kőkorbba kell helyeznünk.

IV—V. Sz.-I.-Baksai halmok.

A dombhát gerinczén Sz.-I.-Baksa felett két halom látható egymás mellett, mely már mindkettő felásatott.

Az egyiket birtokosa kezdette ásatni s 4'-nyi föld eltisztítása után nagy halmazra és a kőhalmazat alatt faragott tölgyoszlopokra talált, melyek rovátkákkal vannak ellátva és a rovátkák deszkával kitöltve, úgy, hogy a faalkotmány egy négyszögű szobát ábrázol, melynek teteje padlás helyett élére felállított és szorosan összerakott vastag fákkal van befedve.¹⁾ A halotti kamra oldalait képező deszkák mellé kívülről összekunkorodott fahéj-rétegek és mohából készült vízmentes fal volt rakva, melyet aztán a kőhalom vett körül

¹⁾ Hon. 1869. 48. sz. esti kiadás.

minden oldalról, míg az ezekre rakott föld adta meg a halomnak szokott, már messziről szembeötlő alakját.¹⁾

A másik halom ásását dr. Romer kezdte meg 1869. aug. 3-án. A halom átmérője a talapnál 4°, felületén 14°, magassága csonkult állapotban 6°, 2'. Aug. 14-ig tartott az ásatás, mely alatt roppant mennyiségű kötőmegre bukkantak, de melynek helyzete a halomnak már előbbi megbolygatásáról tanuskodott.

Az ásatást Hampel József folytatta 1869. decz. 7-én, a midőn is a már kiásott sir délnyugati részén czölöpökre akadtak s 10-én 2°, 3' mélységben részint egyenkint, részint csoportosan, összesen 15, találatott részint álló, részint fekvő helyzetben. A czölöpöknek, melyek korhadtak voltak, átmérője 18—20'' s köztük földdel vegyest kövek, szenes és korhadtt fák s hamu találtattak. A czölöpök belülről mintegy 2'-re el voltak égve; ez s az anyag- és köveken észlelhető tűzfolatok, a hamu, egy a sirkamrában dühöngő tűz mellett tanuskodniak, mely annak összeomlását is eredményezte. Az összes lelet néhány darab csont s egy kis ércdarab volt.²⁾

Czölöpökből alkotott sirkamrákat Magyarország több helyein fedeztek fel s több szerencsével ásattak meg a sz.-j.-baksaiak, mert a sir tartalma is benn volt a halomban. Ilyen a csurgói halom, melyet Pados János ásatott fel s ismertetett.³⁾ A halom tetején 1 1/2° mélyen terméskő rétegre akadt s ez alatt két ásonyomra 4 drb. oszlopra, melyek négyszöget képeztek s felibök gerendák voltak fektetve. Az oszlopok által képezett négyszöget roppant kőhalmazok vették körül. A sirban talált tárgyak, cserepek, rozsdademésztett vasdarabok, hamvvedrek, bennük hamu, vaslándsza, két szuróeszköz, két rézgomb, 4 gyönyörű vastag rézkarika, számos apróbb kerekecske és csatt, melyek lószerszámon, vagy kardszíjon lehettek, benne bőrmaradványok, hosszú réztű, 2 cserépkarika, égett állatcsont-maradványok halotti torra mutattak.⁴⁾

¹⁾ Arch. Köz. VIII. 216.

²⁾ Arch. Ért. II. 257.

³⁾ Arch. Ért. 1857. 159. I.

⁴⁾ Akad. Évkönyv 1856 évf.

Ilyen Érden a 3-ik sz. halom¹⁾; „ebben fakamara volt, melynek lesulykolt padozatán 32 edény állott, a kamra tetejét a felébe rakott nagy és sok kő bezúzta, mégis épen maradt több edénye hasonló a hatvanihoz, pátkaihoz, a hallstattihoz stb. Találtak még vasvésőt, kést, bronzgyűrűt, égett embercsontmaradványokat, két agyagból gyurt állatalakot.“

Ilyen az istvánházi kunhalom, melyben egy faragatlan fakamrában három elporlott emberi csontvázra akadtak.²⁾

Az érdi edények teljesen hasonlítanak a hatvaniakhoz. Ezek classicus formák által római befolyást mutatnak, a nélkül, hogy rómaiak volnának. A pátkai halomból kiásott edényeket dr. Henszlmann római minták után készülteknek tartja.³⁾

Ha tehát tekintetbe vesszük azt, hogy a hazánkban talált hasonló czölöpkamrák, melyek a rómaiak által birt területekhez közelebb feküdtek, a bennük talált tárgyakban határozott római befolyásra vallanak, azokat a rómaiak pannoniában uralmával egykoruaknak, vagy közvetlen az uralmukat követő korból származottaknak tekinthetjük. A sz.-i.-baksai halmoknak is, bár a római uralom határán jóval kívül estek s bennük semmi tárgy sem találatott, tekintve a czölöpkamra s halom amazokkal minden tekintetben egyező constructióját, korukat időszámításunk II—III. századába tehetjük.

VI—VII. Szemerei halmok.

A falutól nyugatnak fekvő erdővel borított part tetején a fák közt körülbelül 9 kicsi halomszerű emelkedés látszik, melyből kettőt a tulajdonos gr. Pallavicini felásatván, csekély agyagvas által előidézett rozsdafoltokat, csontok teljesen elporlott maradványait és egy rozsa által teljesen felemészített vaskarikát talált.

VIII. Monaji halom.

E halom a berencsi szőlők délnyugati sarkánál a monaji gazdák legelőjén, a vendégi tetőtől Aszaló m.-városig húzódó domblánczolat egyik magaslatán terül el.

¹⁾ Arch. Ért. X. 256.

²⁾ Arch. Ért. X. 94., 293.

³⁾ Arch. Ért. IX. 77., 78.

A halom alapja szabályos kör alakú volt, kerülete 82 méter, átmérője é.-k. és k.-ny. 24—24 m., magassága mintegy 2 m. Az ásatást egy é.-k.-ról délnyugatra huzódó $1\frac{1}{2}$ m. széles árokkal kezdtem meg s mindjárt kezdetben egy ökörfogat s egy kova-vakarókést találtak, melyen az idomítás alkalmával tett pattogtatások nagyon feltűnők: egyik lapja piros barna kéreggel, minden valószínűség szerint reáragadt vérrel bevont. 40 cm. mélyen a halom é.-ny.-i hajlásán emberi csontváz elporlott részeire találtam; a koponyájának csupán kis darabja volt felismerhető a homlokcsontból. Az apró, teljesen porlékony nyá vált részletekből következtetve, délészaki irányban kinyujtva feküdt. Folytatva az ásatást, a központ felé 60 cm. mélyen sima köeszközt vetett ki az ásó. Ez nagyon hasonlít a mai kor fenköveihez¹⁾ s a neolithkor kőgyaluihoz, hossza 12 cm., vastagabb végétől 11 mm. távolra 2 mm. átmérőjű lyuk van furva, melyen keresztül tulajdonosa zsineget huzott, hogy övéen viselhesse. E puha homokkőből készült eszközt vasszerszámainak élesítésére használta. 80 cm. mélyen a munkások ásója egy edény frissen letört karimáját hozta fel. — Figyelemmel tovább ásva, egy szép nagy öblöny került napfényre. Ennek magassága 25 cm., kerülete gyomránál 91 cm., szájánál 57 cm., korongon szépen készült, tökéletesen kiégetett, fekete grafit-tal bevont, falvastagsága 7 mm.; ékítés nincs rajta, benne piszkos földnél egyéb nem találtatott. Ezen edényhez közel egy tál feküdt s e mellett közvetlen egy kis bögre s több edénynek még a temetkezés alkalmával összetört darabjai, de ezeken sem volt semmi ékítés. — Némelyike pirosan tört; ezek falvastagsága 13 mm. volt, s mind nagyobb edény töredékeinek látszóttak; mások egy tál töredékei voltak; a megmaradt karima-részeken 3 lyuk volt furva, anyaguk erősen kiégetett. A töredékekből ítélve e tálkának ép oly kecses alakja volt, mint a fentebb említett nagyobbak, melyet egészben sikerült kivennem. Ennek kerülete karimáján 85 cm., átmérője 27 cm., magassága 8·7 cm., fenekén 8 mm.-re behorpadás van, mint a mostani üvegek fenekén, fekete grafit-tal bevonva s nincs rajta semmi ékítés. — A kis bögre

¹⁾ Simonyi, Alterthümer des Hallstätter Salzburges VI. tb. 7. ábra.

9 cm. magas, füle karimájától kiemelkedik, kerülete szájánál 19 cm., gyomránál 26 cm. fekele grafitos s erősen égetett, ékítés nélkül. Általában ez edények oly vaskeményre voltak égetve, hogy azokat a földből kiemelve, a külső lég szilárdító hatásának kitenni sem volt szükséges, azonnal meg lehetett őket szabadítani a kívülről ráragadt s a belsejüket betöltött földtől. 90 cm. mélyen egy kis bronzgyűrűt találtak.¹⁾

Az ásatás további folyama alatt több izben találtak szórványosan cserépdarabokat, formátlanul pattogtatott kovaszilánkokat, köztük egy magkövet s nyílhegyet, kis rozsdátt vas tárgyakat, melyeknek alakja nem volt felismerhető. 170 cm. mélyen egy koponya kis elkorhadt darabja, néhány fog, egy karnak alsó és felső csontja találtattak; még pedig a koponyamaradványok a karcsontokkal együtt feküdtek, egymás mellé téve. Csontváznak egyéb része a legnagyobb elővigyázat s figyelem daczára sem találtatott. Közel e csontvázmaradványhoz azokkal egy magasságban egymásra rakva, halmozva következő vastárgyak feküdtek: két kengyelvas (I. tb. 11., 12.)²⁾, egyik törött, másik egész; egy egyszerű karikás zabola (I. tb. 10. sz.), mindkét karikája letörve, egy egyenes vaskés, hegye letörve (I. tb. 1. sz.), nyélnyujtványán egykori faburkolatának korhadt maradványai látszanak; egy görbe széles pengéjű vaskés töredéke, nyelét egy lapos koronggá hajlított nyujtvány képezi (I. tb. 5. sz.), melynek közepén lyuk hagyatott; teljesen egyezik a Szabolcsmegyében Téthen találttal³⁾; egy vaskés (I. tb. 6. sz.) (?), háromszög idomu, nyelén némi bőr vagy fakéreg maradványok látszanak, melylyel egykor nyéléhez volt erősítve; egy vaskardnak hegye s ezenkívül több rozsdátt vastárgy töredékei, melyeknek már eredeti rendeltetésük ki nem vehető.

E leletek alatt 175 cm. mélyen egy 9 cm. vastag rotbadt reves fából álló réteg s alatta közvetlenül 6—12 cm. vastag szénréteg terült el, melyből kosárszámra lehetett szedni a szenet. E szénrétegben találtam 20 darab háromélű tokos,

¹⁾ Pusztaszentbenedeki lelet. Arch. Értesítő III. 280.

²⁾ Minő Pilinben. Ant. préhist. II. 24-ik tb. 33., 36; Szeged-Othalom. Arch. Ért. XIV. k. L. IV. tb. 7. sz.; Pörös: Arch. Ért. VI. 40.

³⁾ Ant. préhist. 2. XIII. 66.

2·5—3 cm. hosszú ép, de a tűz hatását mutató bronznyilat¹⁾ s ilyen bronznyilnak idétlen görbe alakká, vagy egész kis gömbökké olvadt maradványait.

A szénréteg alatt egy 7 cm. széles agyagtapasz volt, ez alatt hordott, hányott föld, melyben egy nagy veresmázu, erősen égetett, korongon készült edénytöredék volt; végre 250 cm. mélyen megtaláltuk az ősföldet. Az egész halom tárgyai közt egyedül egy kis cserépdarab mutat ékitést, de az is azon szokott hullámos sáv, mely a csiszolt kőkortól napjainkig (ma az edényre festve) fenntartotta magát.

A népvándorlás és különösen a magyar honfoglalás emlékeit kutató tudományos világ előtt, nem kis feltűnést keltett a monaji halom, különösen eltérő korokból származó maradványaival.

Régészeink egyrésze e halomról úgy vélekedik, hogy leleteiből csak az elkorhadt faréteg fölött 5 cm.-el magasabban fekvő koponya csontmaradványai s a vastárgyak nagyrésze származnak a honfoglalás korából. A mi ez alatt volt az régibb keletű. — A sirfenéken, a szénrétegben talált, háromszögű, tokos bronz nyilcsucok eltérők a honfoglaláskori leletek ismert nyiltípusától, mely levélidomu; hegyes szeggel erősítették nyelére s anyaga mindig vas. — A monajihoz hasonló nyilcsucok nálunk népvándorláskori tárgyakkal csak ezen egy esetben találtattak. Kelet-Oroszországban az ananinoi temetőben találtak, a mely a bronz és vaskor átmeneti időszakából való; déli Oroszországban Szkitha és Sarmata sírokban fordulnak elő. S így a monaji halomba kétszer temetkeztek. S e két temetkezést körülbelül egy évezred választja el egymástól.²⁾

Halmunkban a teljes ember- és lócsontváz helyett csupán egy emberkoponya részletet s két karcsontot találunk, ezen körülmény e sirlelet második fontos momentuma.

¹⁾ Ehhez hasonlót találtak: Pilinben, Anarcson (Arch. Ért. II. 225); Vereben (X. szd), Sámsonban (Biharmegyei római lelhely. Debreczeni Coll. Muzeuma), Akáron (Hevesmegye, Bakics J. gyűjteménye), Koronczón, Téthen (Ebenbück, Arch. Közl. uj f. V. 168.). Ugyanilyeneket láttam, Aquilejában találtakat, a római korból.

²⁾ Dr. Sziklay János: Magyarország vármegyéi és városai. I. 473. Nagy Géza: Arch. Értesítő. 1896. 358.

Már a görögök- és rómaiaknál szokásban volt a tengeren elveszettek s a háboruban elesettek emlékére sirlakot építeni. A XII táblás törvények megengedik, hogy annak, ki hadban vagy idegen földön elhalt, testének egyrészét hazájába visszahozva, eltemethessék. Így hozatott Varus feje Marobod közvetítésére Rómába, hogy ott a család sirboltjába teljes diszszel eltemettessék.¹⁾ Ezen szokásra utalnak a Svájcban, Angliában, Németországban, Skandináviában előforduló sirleletek, valamint egy dr. Handelsmann által Bronshvognban fölfedezett sirkamra is.²⁾ Itt ugyanis egy kis kövekből összerakott koporsó alakú sirládát talált, benne a fej felé eső részen egy elporlott koponya volt, melyből csupán a homlokcsont néhány darabját vehette ki. Szorgalmas megfigyelés után meggyőződött, hogy itt csupán egy levágott fej — balfülére fektetve — temettetett el, még pedig egy 72 cm. széles s ugyanilyen hosszú helyen, mely a sirláda többi részétől kőgáttal volt elválasztva.

A fej, vagy a test bizonyos részének eltemetése, míg egyrészt már a bronzkorban, valamint a görögök és rómaiaknál már Kr. e. 450 évvel szokásban volt, másrészt nem hiányoznak bizonyítékok arra nézve, hogy az a germanoknál is fenntartotta magát s benyul messze a történelmi időkbe is. — A metzi Arnulf életiratában olvasható: Midőn I. Dagobert frank király egyik útjában, kíséretéből egy előkelő ifju megbetegedett, miután betegsége miatt tovább nem utazhatott, elhátározták, hogy pogány szokás szerint fejét levágják s testét elégetik. Arnulf püspök azonban csodásan meggyógyította, hogy e pogány szokásnak elejét vegye.³⁾

Hasonló szokásra vall a monaji sirlelet, hol a csontvázból csupán a koponyát s egy alsó és egy felső karcsontot találtam, egymás mellé fektetve. E mellett bizonyít a harci paripa csontvázának hiánya is, mely a csatában szintén ott veszett s a sirba csupán a zabola s a lovag fegyverzete rendetlenül egy rakásra letéve mellékelletett, a halott testrészei mellé.

Azon szokás, hogy a fejet, mint a lélek lakhelyét halott-

¹⁾ Göll. Die Bestattung der Griechen und Römer.

²⁾ Dr. Handelsmann. Die amtlichen Ausgrabungen auf Sylt.

³⁾ Handelsmann u. o. az Acta Sanctorum Julii etc. után.

égetésnél a törzsről levágva égetetlenül temették el, daczára annak, hogy a hun-scytha fajnál a halottégetés is divott — itt nem alkalmazható, mert egyrészt itt a fejjel együtt még két karcsontot is találtam, másrészt hiányoztak a pallóra letett hamvvedrek, az elhunyt hamvaival.

A csontvázmaradvány s vastárgyak felett 50—60 cm. vastagságban, a hányott földben, cseréptöredékek nagy mennyiségben találtattak, melyek a halotti tor maradványaiul tekinthetők s a cserepek a torban használt edények töredékei, miket a torozók az elhunyt iránti kegyeletből a sir göröngyei közé hajigáltak. A halom tetejétől 80 cm. mélységben három ép edény találtatott, egy nagy öblöny, egy mély tál és egy kis bögre. E három edény ismét egy ős pogánykori kegyeleti szokással hozható — még pedig kétségtelen — kapcsolatba. Ez edények a halott hosszú útjára mellékelt élelmi szereket tartalmazták.¹⁾

Még pedig a mély tál az ételt, az öblöny az italt, a kis bögre mintegy füles pohárul szolgált az italnak az öblönyből való meritésére.

Még egy utolsó körülményre kell figyelemmel lennünk s ez azon csontváz, melyre az ásatás kezdetén 40 cm. mélyen, mint első leletre akadtam, a halom északkeleti lejtőjén. Semmi jel sem mutatta, hogy ez nem a halommal egyidős, a csontok s koponyarészek mállott állapota miben sem különbözött a főhalott maradványaitól. Régi írók a hun-scytha temetkezések leírásánál említik²⁾, hogy előkelő férfi temetésénél nemcsak annak harczai paripája, de szolgái s esetleg hadi foglyok is leöletnek s azok véle együtt temettetnek el. Ez eset állhat a mi csontvázunkra nézve is, mely a halom központjától eltérőleg oldalt s csak a szertartások bevégezése után, magasabb réte-

¹⁾ E szokást illetőleg olvasni lehet a nyugati népekre nézve: I. Klopffleisch. Vorgeschiedtl. Alterth. der Provinz Sachsen Heft I. Sonntag W. Die Todtenbestattung 186; Lindenschmidt. Handbuch d. Deutschen Alterthumskunde I. 131—132. A keletiekre, finnekre, csuvaszokra stb. Sonntag. Die Todtemb. u. o. Castrén: Vorlesungen über die Finnische Mythologie stb. művekben.

²⁾ Leo Diaconus Hist. Lib., Herodot IV. k.; Acta Sanctorum tom. v. p. 672.

gekben ásatott el. Nem lehetetlen, hogy a halom általunk meg nem bolygatott részeiben a felsőbb rétegekben akadhatnánk még hasonló csontvázakra, mi az előbbi feltevés mellett bizonyítana.

Földvárak.

Az őskorszak embereinek élete folytonos harczból állt, melyet önfentartásuk érdekében vívtak. E küzdelmeiknél csupán durván készült kő-, fa-, csontfegyvereikre szorítkoztak s elképzelhető, hogy ez mennyire nem volt kielégítő a hatalmas ős állatokkal szemben, vagy a kisebb, de gyorsabb futó vadak elejtésére, éppen úgy, mint csontból készült horgaik a halászatra. — Így már önfentartásuk érdekében a legrégibb időben a nomád életről a földmivelésre lettek szorítva, a midőn is a föld terményei s a házi állatok könnyebb megélhetési módot biztosítottak részökre. — Ez életmód maradványaival találkozunk a csiszolt kőkorszaki telepek konyhahulladékainál; a csontmaradványokban házi állatok csontjait határozhatjuk meg, melyek egyrészét a velőért hosszában kettéhasogatták; találunk nagymennyiségű őrlőköveket, melyekkel megpörkölt ételnemüket liszté őrölték, sőt megtaláljuk néhol a pörkölt ételnemük szenesedett magvait is. — Ruházatuknál az állatbőrök mellé lenszövetű vászon társult, melyről a fonásra használt orsókarikák s az edények falaiba nyers állapotban diszítésül lenyomott vászonfonatok tanuskodnak; sőt volt idejük arra, hogy az emberi nemmel vészületett húságnak is áldozzanak és magukat agyagból gyurt gyöngysorokkal és átfurt fogakból készült amulettekkel ékesítsék. A munkakör terjedésével az anyagi eredmény is nagyobb lett, a szükségletnek nem csupán pillanatnyi szerencsés véletlenre bízott kielégítését tartották szem előtt, hanem számítva a halászat s vadászat mostoha eredményeire, megélhetésüket az állattenyésztés és földmivelés útján nyert ételmükkel biztosították.

Így jutottak olyan helyzetbe, hogy lett a vadállatok s embertársaik ellen mit védelmezniök s féltetniök. E korban kell keresnünk a védelmi helyek u. n. pogányvárak első keletkezését.

Abaujmegye területén négy ilyen pogányvár ismeretes:

a f.-dobszai, büdi, f.-mérái s f.-vadászi pogányvárak, melyek mind egy korban, még pedig a neolith-korban keletkeztek, egy népfaj által alkottattak s így azokat egyszerre fogjuk tárgyalni.

A három első a Hernádvölgyet két oldalt kerítő dombhátak kimagasló pontjain fekszenek, még pedig a büdi s f.-dobszai a folyó bal-, a f.-mérái annak jobbpartján, a f.-vadászi a Cserehát egyik szűk völgyében.

A f.-dobszai közvetlen a falu felett emelkedik, a büdi a falu s Gibárt hegység közt nyugatról keletre vonuló „Gata” völgy legmagasabb pontját képezi, a mérái a novaji szőlők-től délre vonuló dombháton, attól mintegy 150° távolságra fekszik, a f.-vadászi, a falutól délre mintegy 200° -re egy magasabb part délnyugati lejtőjén terül el.

Az erődítési rendszer mindeniknél ugyanaz, mindenik egy dombhát egy-egy nyujtványán terül el; alaprajza egy tojásdad alakú fensík, melynek oldalai három oldalról csaknem függélyes meredekséggel esnek a völgybe s csak a negyedikről volt a dombháttal összeköttetésben. — A tojásdad sík volt tehát a pogányvár alapterülete, mely az egyes erődöknél különböző nagyságu volt; a f.-vadászi 50° hosszú, 30° széles; a büdi $35'$ h., $25'$ széles. — E fensík főerősségének három oldalról csaknem függélyes meredekséggel eső karimája volt, mely meredekség nem természetes alakulás, hanem emberi kéz műve volt, mit különösen a büdi pogányvár mutat, melynek meredek oldalai két scarpírozott terrasse megszakítással mintegy óriás lépcsőzetet képeznek. — A fensík karimáit ezenkívül kőből rakott u. n. száraz kőfal (trockene Mauer) kerítette.

E faluknak ugyan ma már semmi nyoma sincsen, de létezésök bizonyításánál segítségünkre vannak a leletek s a szájhagyományok. — Fenn a fennsíkon s lenn a meredek oldalak tövén még most is nagymennyiségű kővek találatnak, melyeket e kőszegény vidékre messze földről hordtak. Hogy az itt maradt s most itt található kőmennyiség nagyon csekély nemcsak arra, hogy belőle falat rakjanak, de talán arra is, hogy véle a hajdani fal irányát kirakják, ez nem csodálható oly vidéken, hol a kő kincset ér s hol a lakosok távol hegyek-

ből drága pénzen juthatnak hozzá. Ha tehát ezt közelben találják, mennyivel inkább elhordják szükségleteikre, kivált mikor azzal hasznót is tesznek; amennyiben a pogányvárak fennsíkja évtizedek hosszú sora óta szántatik s a kulturréteg hamuval telt humusa gazdagon fizeti a gazda fáradságát, ki a szántás s vetést akadályozó kövektől megtisztítani igyekszik területét.

De hogy a pogányváraknál nagy mennyiségben volt hajdan kő, ezt a szájhagyomány is bizonyítja. A f.-dobszai pogányvárat ma is „várdombnak” nevezik, tehát oly dombnak, melyen körömök állottak, ugyanigy hívják a f.-vadászt; a bűdi tetejére a fejedelem-gyilkos Kátay Mihály kastélyát helyezi a néphagyomány; a f.-mérairól azt regéli, hogy ott veresbarátok kolostora volt, s a törökök elől eldugott arany kereszt mai napig is ott van a beomlott kut fenekén.

Ha az egykori kőfalak hypothesisét elvetjük, miután azoknak mai nap sehol felálló maradványait nem látjuk, akkor ez őskori pogányvárak összes erősítési módszere a partoldalak erős meredekségében állott s ez esetben az itt még most is nagy számban található nagyobb sulyu kődarabokat úgy tekinthetjük, mint védelmi fegyvereket, melyeket a meredek partoldalokon felhatolni igyekvő ellenség közé dobáltak.

A fallal kerített erőd belső területén sárkunyhók sorakoztak egymás mellé; ezek vázát rőzsegalyak képezték, melyek később sárral betapasztattak s úgy elégetvén, az agyagsár szilárd téglaszerű anyaggá keményedett. Ily falmaradványok a kiégett galyak benyomataival a plateau területén nagy számban találhatunk, — s úgy ezek mint az alattok elterülő 70—80 cm. vastag konyhahulladék rétegben roppant mennyiségben található őskori maradványok azt bizonyítják, hogy e pogányvárak nem valami áldozati helyek, hanem folytonosan és hosszú ideig lakott erődök voltak. Ez őskori maradványok egyszersmind biztos utmutatóink a kor meghatározására nézve is.

E maradványok állatbordákból használat végett kisimított kések, átfurt agancskalapácsok, agyag kanál, orsó karikák, kova vakarókések, trachit egyszerű őrlőkövek egészben és töredékben, csiszolt kis vésők, hőmpölyök, agyaggolyók, kovakalapácsok, obsidian- és kovaszilánkok s házi állatok csont-

maradványai nagy mennyiségben. A képzőműiparnak tehát kizárólag oly maradványai ezek, melyekkel a kultúra leg-alantabb fokán éltek az emberek, tehát az ércz ismerete előtt, melynek itt legkisebb nyomát sem találjuk. — E feltevésünket igazolják az itt nagy számban található keramikus töredékek. Ezek vastagok, anyaguk alig égetett, mind szabad kézzel alakítottak, s e roppant mennyiség között egy darabot sem találunk, mely a fazekas korong ismeretét bizonyítaná. Az ékitettek köztők gyakoriak, de ez ékitmények is nagyon kezdetlegések. Vannak köztők hegyes eszközzel karczott párhuzamos vonalak; — hármass vonalas ékitmény szabálytalan hullámzatokkal; — hegyes eszközzel karczott egyes hullámvonal ékités, egymás alatt párhuzamosan, de szabálytalan hullámzással ismétlődve. Gyakoriak az olyan ékitések, midőn a még puha edényt, durva vászonszövetbe csavarták s annak benyomódott szálai képezik az ékitést, mely egyszersmind a szövet durvaságáról is tanuskodik; de leg-sajátságosabbak azon edény-töredékek, melyeknek belső falára vannak csücskök alkalmazva, egymáshoz 1—3 cm. távolságra s ezek mind utólagosan ragasztattak az edény falához; némelyiken az ujjak helye s az azokat oda erősítő csavarítás nyoma is meglátszik. Ez edénydarabok a legkezdetlegesebb durvaságuak s a külsejükön szabálytalanul huzódó, gyakran egymást keresztező egyenes vonalak, valami vesszőből alkotott formára engednek következtetni. Kagyló (*unio pictoris*) héjak mindenütt nagy számban találhatók, mi vagy éhinség mellett bizonyít, vagy azt mutatja, hogy ez az őslakóknak kedvencz csemegéjük volt, mint most az osztriga.

Az itt elősorolt leletek, mind a négy pogányvárnál ugyanazok, s míg az erődítési rendszer, a házi eszközök egyenlősége ugyanazon korra, addig az edények teljesen egybevágó diszítése rokon fajra utal. — Egy diszített edénydarabkát sem találhatunk egyik helyen, melynek a másikon párjára nem akadnánk s ezeknek úgy anyaga, mint diszítése, a fém ismeretét megelőző kor korlátolt technikája között mozog; sehol nem találjuk itt a fémkor finomabb készítményeinek legkisebb töredékét sem, sehol egy dudor, csigavonal-ékités vagy a korong nyoma. A vár területét képező fennsík 70—80

cm. mély töredékekkel telt culturrétegben sem a bronznak, sem a bronz ismeretének semmi jele. Mindezekből következtetve ezen Abaujmegye területén létező pogányvárakat a fémismeretét megelőző kor maradványainak tekinthetjük.

Bronzkor.

Mielőtt a bronzkori maradványokról szólanék, megemlítem, hogy a megye területén szórványosan három vörös rézeszköz találtatott. Egyik F.-Mislyén, másik Bereten, harmadik Csobádon; mindhárom egyszerű keskeny véső.

Annál fényesebb emlékeket hagyott maga után a bronzkor. Egész muzeumot tenne ki a megye területén talált tárgyak összessége.

A megye területén oly hosszan lakott pontok, melyeknél a hulladékrétegben talált maradványok közt, különböző korok műveire akadnánk, még pedig a mélyebbekben kezdetlegesebbre, a felsőbb rétegekben előhaladottabb technikájukra (Szihalom, Töszeg), a szádelői völgy telepeinek kivételével, nem észleltek s jellemző különösen az, hogy oly helyeken, melyek úgy a kő-, mint a bronzkorban lakottak voltak, a kőkori lakosok a magaslatokon tanyáztak, a bronzkoriak a völgy felé huzódtak (Büd, Gibárt, Szántó, Arka, F.-Dobsza stb.)

A leletek vagy letét-kincsleletek, vagy szórványosak; u. n. kereskedelmi lelet egy sincs köztök, s öntőműhely maradványának csupán az egyik f.-dobszai lelet tekinthető. A tárgyak névszerint kardok, karvédek, fibulák, csákányok, szekercek, tokos vésők, nagy változatosságuk daczára, mind a szokott magyarországi típusokat mutatják. Csupán három tárgy van, mely rendkívülisége által tűnik fel: egyik a Zsujtán talált bronzkardok egyike, mely az e fajta kardok szokott korongos markolat-végtag helyett mandula idomot mutat; másik ugyanezen lelet kacsanyak idomu rúdvége (?); a harmadik a Dobszán (?) talált kalapács, mely szokatlan alakjában a vésőt és kalapácsot egyesíti.

(Folyt. köv.)

Csoma József.

Kassa küzdelme a német katonaság beszállásolása ellen 1660—1665.

Nagy verekedés egy német kapitány erőszakoskodásai miatt.

1660. decz. 22. A bíró előadja: a generális katonái megint elkezdték a Mészár (Mészáros)-utczában a nagy láрма indítását s a süveges czéhhez szörnyű kardoskodást cselekedtenek úgy, hogy generalis uram egész udvara népével lóra ülven, oda ment s hozzám üzent, hogy csendesítsem le a város népét, mert szörnyűség, amit cselekszenek. A süvegeket fogassam el.

Tanácskoznak e dologról: őnagysága a városnak és kinek-kinek kedveskedett mindenben, de most különbet lát, mert vagy veszi észében őnagysága, hogy maga is a városnál gyűlölségben, de szolgák (is) abban volnának.

A polgárok előadják, hogy a generális szolgálai éjjel mezítelen karddal járnak, rutul szitkozódnak és fenyegetőznek.

A senatus határozata: Minthogy máris a czéhesek elkezdték az rút dorbézolást, azért fertályos uraim a fertályokat járkák be, meghagyván minden embernek, hogy veszekedésre ne adjanak okot, mert ha a városbeliek adnak rá okot, minden haladék nélkül megbüntettetnek. A czéhmestereket hívassa bíró uram magához s parancsolja meg, hogy ha vendégeskednek, csak 8 óráig mulassanak s a hegedülést éppen megtiltotta a nemes tanács. Azt is megtiltotta, hogy az mesterlegények az újesztendőt ne pompával mint azelőtt, hanem mindig ceremonia nélkül, maguk köntösében vigyék el.

Dec. 29-ikén nagy vallatások folynak e verekedés dolgában. 31 tanut hallgatnak ki.

Egy német kapitány is részt vett a verekedésben, kinek a generalis is odajövéen az mondta, ha mind egy lábíg levágnak benneteket, nem bánom, noha énnékem gyalázat s vagy kétszer a bottal megütötte a kapitányt.

Az emberek félig öltözetlenül futottak ki az utcára. Fáklyákkal jártak alá-fel.

Szakmáry Csizmadia Miklós 30 éves vallja: Tegnap este hazamenvén a czéhbul, egy katona, az Úr pohárnokja melléje adta magát s tudakozta, micsoda hiten vagyok, katolikus-e? Mondám igen. Felelé: Lelkem, barátom, a többit is rövid nap azzá tesszük.

Süveges Jónás és Mihály vallja, hogy a felesége egy ifju mesternével (Husztjava Andrásnéval) hajadon fővel a czéhbe futott, azt mondván, hogy a német kapitány miatt nem maradhatnak, erőszakot akar rajtok venni s ment haza két ifju mesterrel, de hogy vesztek össze, nem tudja Süveges Jónás, mert a czéhben maradt. Mihály azonban hazament Husztjavával s az ágyon fekve találta a kapitányt. Husztjava kérte a kapitányt, ne háborgassa őket. A kapitány felülvén hirtelen egy koszpergyével majd átszurt egy süveget, ha el nem ugrik. Majd kétélű pалlost, majd pisztolyt vett elő; de kivették kezéből s elmentek. De a Husztjava felesége, nem-sokára kifutott az utcára kiáltva, hogy az urát megölték. Bemenvén újra látta, hogy Husztjavát megvágták, sőt a kapitány úgy pofon csapta, hogy vér jött a szájából.

Husztjava Andrásné 29 éves vallja: Az ura a czéhben volt. Ő lefeküdt. Valaki zörgött a kapun; azt gondolta az ura. Bebocsátotta; a kapitány volt. Ismét lefeküdvén, a kapitány is tüstént utána ment, ágya mellé ült, hozzá hajolt, kezét és egyéb testét is tapogatta. Ki akart szaladni, de nem eresztette. De más menyecske is lévén ott, más ágyon, ahhoz ment s ő gyertyát gyújtott s uráért ment a czéhbe, ki megjövén, szép szóval mondta, miért fekszik kegyelmed a feleségem ágyán, vagyon külön szállása és ágya. Most elszenvedem, de máskor ne legyen. Ekkor a kapitány szurt és szitkozódott. Ti kassai lakosok, mind ebek vagytok, mind le kellene benneteket

vágni. Arra az uram arczul csapta, mire bezárta urát a négy katona s úgy vágták-verték, amint akarták s kijöttek s kint vágták meg őket; de hogy ki, nem tudja, mert urát mosta benn s a borbélynak is utját állották, mikor haza akart menni, de ez protestált, hogy ő kénytelen akármit is bekötni s elbocsátották.

Süveges Györgyné a másik asszony, 20 éves; vallja: Hozzá ment a kapitány az ágyhoz és őt is tapogatta; alsóingben lévén, kiugrott; a kapitány le akarta venni ingét, de kimenekedvén kezéből, hajadon fővel szaladtnak ki. A többi is úgy vallja azzal, hogy a szomszédba küldött a kapitány Lipszinért, ki szolgástól jött és a szolga verte a gazdát.

1661. febr. 13. Generális kívánja, hogy a multkori excessusokról tegyen a város satisfactiót, kivált a süveges felől úgy kívánja, hogy a mint az ő szolgálai megverettetének, azon süveget is in publico, vagy az város háza előtt, vagy a bíró háza előtt veretessék meg példaadásul. Ha nem, kész öfelségéhez fordulni.

A tanács határozata: Vártuk, hogy őnagysága szolgálai felől törvényt administráltat. Hogy tehát lehessen satisfactio, őnagysága convocaltasson (hivasson össze) bizonyos terminusra főrendeket s a város is, s azok előtt láttassék meg, ki lesz bűnös a casusban.

Hogy a süveget mindjárt csak ragadtassa bíró uram és a piacon publice pálczáztassa, nincs módja, mivel az is a város tagja s törvénytartozó személy s ha bűnös lesz, elveszi büntetését.

Kemény fenyegetés jele, hogy őnagysága üzeni, hogy szolgálai ott kinn félesztendő múlva is bosszút állanak, ha nem lesz satisfactio. Ez esetben öfelségéhez fordulunk.

A miszlókaiak összeverekednek a német katonákkal.

1661. máj. 23. Bíró: Jöve hozzám egy német officialis s jelenté, hogy ezelőtt való időkben itt lévén, bizonyos számú német vitézekkel, kik Miszlókán lévén, addig míg az officialis itt benn mulatott, az faluban a lakosok és az vitézek között veszekedés támadott, egynéhányat megvertenek az falusiak a

vitézekben, kik közül kettő meg is holt Szendrőben. Azt állítja, hogy a verés miatt holtak meg. Kívánja, hogy azon gyilkosok megfogassanak és a talio szerint (szemet szemért) megbüntettessenek. És a két személyért más kettőt adjanak ő felsége seregébe. Serio instálván.

Bíró így replikált: nem tudhatja, azok holtak-e meg, akiket meg találtak verni, mivel azok felől mindjárt megalkudott az officialis. De ha így volna, kész a város igazságot szolgáltatni s termináltani is.

De ezzel semmikép sem elégedvén meg, ment generális uramhoz s ő nagysága kétszer is üzent hozzám, üzenvén, hogy azon dolgot nem procrastinálnám (halogatnám), mert ő felsége eleibe is megy a dolog. Én ő nagyságának megüzenetem, hogy elégségesképen resolváltam az felül való mód szerint s kegyelmezekre hagytam.

Deliberatum: Ebből szegény embereink közül az ártatlannak lehetne baja és bántása, hanem, hogy a két veszedelem közül a kisebbik is eltávoztassék, gróf uraim ő kegyelmezek inquisitiót peragáljanak (nyomozást vigyenek végbe). S ha találják, ki lett volna oka, hozzák be s ha lehet, csak megalkudtassák a némettel őket.

Éjszakai lövöldözések.

1661. máj. 23. Ittmár két éczaka lövöldöztenek generalis uram szolgálai, noha az utczabeliek fellázadtanak ugyan, de mégis nem mentenek az házra.

Meg kell izenni ő nagyságának compescáltassa katonáit, mert ebből származik tumultus.

Quártélyozás a város faluin.

1661. máj. 23. Az faluinkon valóban quartélyoznak az ur katonái, noha csak egy napra és egy éjszakára kívánta az ur ő nagysága, hogy adassunk tűzello helyet, de rendre mennek faluinkon.

Feja András és Tornay uram által üzent a n. tanács Horváth Mihály uramnak mind a két dolog felől, hogy az urat directe ne kellessék busítani, ő kegyelme complanálja a dolgot és jószágainkbul menjenek ki a katonák.

Gyilkosságok.

1661. jun. 14. Bíró: Az hallatlan casus és rettenetes gyilkosságnak sűrű volta napról-napra terjed. Inquisitiót peragáltattunk s kiderült, hogy egy Kereskényi nevű katona dolga volna ez. Mely dolog felől méltó üzeni ő nagyságának, hogyha szolgálait tovább is fog ez continuáltatni, ki ígérhet magának securitást. Több egyéb injuriáink vadnak, mert ő nagysága szolgálai nálunk jószágunkon quártélyoznak, dulják, pusztítják, noha a régi generalisok soha ezt nem cselekedtették, sőt más kóborlóktól is oltalmazták. Az ő nagyságának szolgálai szállásokban válogatnak és valahol tetszik, oda szállanak, maguk cedulákat ragasztanak reá, szállásosztókat posztponálják, holott azelőtt mindenkor az város strázsamesterétől vártanak minden rendek. Az edictum ragasztassék fel in publicum, hogy kiki ahhoz tartsa magát és rettentése legyen az gonoszásra igyekezőknek.

Megfogatta bíró uram a két gyalogost, kik azt mondták, hogy ha még egy személyen esik valami casus, meg vagyon hagyva tölünk, hogy az egész város támadjon fel és maga is udvara népestül levágassék. Most mentik magokat. Sok fenyegetés vagyon ő nagysága szolgálaitól, azokban zaboláztassanak meg, mert a városnak ő felséghez kell confugálni, ha ugyanigy lesz azután is.

Az porkolábok, hadnagyok és strázsamesterek az párkányba sok lovakat és ökröket legeltetnek s azzal nem kevés kárt tesznek az bástyáknak és köfalaknak, sőt árkoknak. Ő nagyságát kérni kell. Ezért 6 követet küldenek hozzá.

1661. junius 18. Bíró a senatus-, a tribunus plebis- és az egész communitáshoz: Az nagy tűz nemhogy napról-napra oltatnék, de inkább gerjed s majd lángozni is láttatik. Az gyilkosság ő nagysága szolgálai által halmozva esik, mert nem lesz elég az város hites szolgának ártatlan vére hullása, de ihon nem régen is az nemes község tagját, publicus officialisát, strázsamesterét is minden érdeme kívül megölték. Noha többször küldöttünk ő nagyságához követtséget, de semmi satisfactio nem lett s nem is lesz, úgy gondolom. Sőt most banderio (bandériummal) mészárszéket emeltek. Ezt pedig

érezzék meg kegyelmetek és szabadsága mellett támadjon fel. Mi az nemes tanácscsal szinte eluntuk a sok törődést.

A multkori követség jelenti, hogy ők mindent elmondtak ő nagyságának, aki felelte, hogy a külső kőfal építése inkább őt illetné, de jó hogy a város vigyáz az építésre. A drabantok felől üzent a városnak, de soha ily dolgokban nem kapott satisfactiot. A kerítés rontását maga megnézi. S ha kell inteni fogja őket. Az edictumról hallgat. A quártélyozást is megvizsgálja s ha kell, megbünteti szolgálait. A két gyilkosságra, hogy elfogassa a gyilkosokat, azt felelte, hogy nem disznó pásztorok az ő szolgálai, hanem nemesember gyermekei. Hadd lássa az inquisitiót s ha úgy fog kitetszeni, kész törvényt adminisztráltatni. Ezt is mondta: ne tegyetek fel velem, mert bizony én is felteszek veletek s élek is autoritásommal. Azután utunkban elő találván Horváth Mihály uramat, ugyan az ur üzenetével mondotta, hogy az nemes emberekkel keményen bánunk. De ő nagysága mint summus magistratus egyáltalában pártját fogja a nemeseknek.

A generalis kívánságai, kiváltság-sérelmei, fenyegetőzései.

1661. jun. 18. Bordás Balázs s más katona által üzente az ur, hogy az Starenberg regimentje jó, ma Tornaalján léssen. Azért a vecturákban meg ne fogyatkoztassa a város, hanem mostan mindjárt 30 nehéz vecturával legyen készen a város. Ezenkívül az sütőknek parancsolja meg bíró uram, hogy valakinek lisztet kiosztanak, hamar bánjanak vele.

Generalis uramhoz deputáltatnak követségben főrmender uram, Kromer György, Feja András, Schirmer János Hunyadi és Püspöky uram.

1. A macellum (mészárszék) dolgában így lett az üzenet: Mióta a generalis residentiája itt van, ő felségektől biztosítottunk, hogy e darab földnek és szabadságunknak oltalmára van itt. S most is e reménységben voltunk, hogy a szent királyoktól adatott privilégiumaink mellett deffensioval és nem offensioval leszen. De úgy látszik, hogy inkább diminuáltatunk, az mint látjuk, ő nagysága cum Banderio városunk nagy szabadságtalanságával (így!) az piacon macellumot erigáltat. Honnan legyen jurisdictioja ő nagyságának, örömet értenék.

Kérni kell, hogy ezen igyekezetét tegye félre és vitesse el ezen épületet onnan.

2. Az edictum publicálását sollicitáljuk.

3. Az vecturákat most nem tudjuk adni. Most is az szakmári németeknek elszállítása végett két szekertünk oda van. Egyébiránt is a 30 szekeret a városok elosztván, reánk csak hat esik. Ha pedig portánkint kell valamit praestálni, ezaránt, ha az nemes város jószágaira esik valami is, nem tehetünk arról.

4. Noha nem tartoznánk az sütéssel, elégtelenek lévén sütőink arra mind fa, mind só szük állapotjára nézve; de mégis pro nunc, az mi lehet, megcselekszi a nemes tanács község.

5. Instálni kell, hogy szolgálai fenyegetőzését tiltsa el, mert a nagy következendő veszedelem egyáltalán nem szűnik meg.

A követek feleletül hozták: A régi királyképének jurisdictionojával akar élni, abban ő felségét keresné meg kegyelmelek, kész megfelelni.

A szekerések dolgában lássa a város, mit végzett a többi városokkal. De holnap Staremburg generális a jászai mezőn leszen és ha a város részéről leszen defectus, meglássa.

A correspondentia felől csak azt mondta, amint mi bánunk vele, úgy bán ő is velünk. Mert semmi satisfactiót nem adtunk a süveges dolgában. Mondák a követek: erigaltasson ő nagysága actiót ellene, a város mindjárt terminál. Jó, felelé, de ti magatok erszényében tesztek. A mészárszék eltávolítására mondá: isten őjjon attól, sohasem leszen az. Azt is exagerálták a követek, hogy ő nagysága bandériummal épített a város fundusán sine consensu et permissione civitatis. Mondá: Isten oltalmazzon, ő nem küldött bandériumot, hanem küldött valami gyalogokat, de egyáltalán nem moveáltatja.

A sütés felől felelé, hogy Beleváry uram fog avval disponálni. De a követek megmondták, hogy csak pro nunc cselekszik.

A községbeli és tanácsbeli mészáros uraim Alexander Gáspár, Szőlőskey Márton és Árokszállási György a rég

állapotról így informáltak: Azelőtt a generálisoknak adtanak az székeknek elrontásáért és nem continuálásáért fl 40, gyertyát no. 1000 és valamikor szükség volt, minden barom ölésére elégséges mesterembert, noha most is sertésmarha ölés dolgában nem voltunk hátramaradók.

Deliberatum: Az ő felsége decretumát fel kell keresetni s hétfőn is megint felgyűlni s minden dolgokat elkövetni, valamelyek városunk szabadságára és az mostani periculumnak obviálására valók.

1661. jun. 20. A bíró az egész község elé terjeszti: A mészárszék felől mára hívtuk kegyelmeteket. De egyáltalában több feltett gonosz szándékát is végben akarja vinni etiam per stratagema, az mint hallottam, szállásán korcsmát akar erigeltatni és az mészárosok kosarát (?) is el akarja foglalni s abból vendégfogadót és majorházat akar építtetni. Sőt azon vagyon generalis uram, hogy a presidiumot behozza éczaka, az város népe eszébe se vegye.

Noha igazságunk égisz való vagyon, de e mellett szenvedünk. Im most az n. vármegyének gyűlése vagyon itt, sok becsületes főrendek vadnak itt, többi között Barna György uram is itt vagyon. Meg kellene ő kegyelmét is privatim találni s előadni számtalan injuriánkat. Ha magára vállalná ő kegyelme az mi instantiánkra generális urunkat megtalálni, hogy ne háborgatna, hanem inkább mások ellen is védene minket ő nagysága. De nem publico az vármegye törvényszékihez, hanem csak privatim kit-kit szállásán kell requirálni. Legfőképen pedig Barna György, Bagi István, Kátay Ferencz és ha itt benn leszen, Pongrácz Kristóf és Bárczi Ferencz urat.

De csak az meglett dologrul és nem a következőkről, melyekkel fenyegetőzik az ur. Madarász Márton, Kassay István és Feja András uramat deputálták azon főrendekhez.

Kerekes György.

(Folyt. köv.)

CSALÁDTÖRTÉNET.

Abauj- és Tornavármegye nemesei- nek összeírásai.

2. Füžéri járás :

Abaujvár.

György Deákné és fia
Kinizsiné Asszonyom.

Alsó-Kéked.

(Senki.)

Alsó-Olcsvár.

Györgyi Benedekné
Horvát Miklósné
Király György
Király Mátyás
Olcsvár András
Olcsvár Márton
Tarczay Ferencz.

Alsó-Redmecz (Regmecz.)

Terebessi Pál
Tönde Benedek.

Apáti.

Szabó Pál.

Bistye.

Erdélyi Pál
1. Gönczi István
2. Gönczi István

Hutka András
Hutka Gergely
1. Hutka István
2. Hutka István
Hutka Péter
Major Imre
Tüdős Dienes
Tüdős Gergely
Tüdős György
Tüdős Imre
Tüdős István
Tüdős Mihály.

Bogdány.

Lőrincz István
Makta Mihály.

Büd.

(Senki.)

Felső-Csáj.

Bartók András
Polcz Istvánné
Soltész Bálint.

Felső-Kemencze.

András Deák
 Bobrik Gergely
 Gonya István
 Gonya Péter
 Soltész András
 Soltész János
 Soltész Mihály
 Szabó Mihály.

Felső-Kéked.

Enyiczkey János
 Enyiczkey Mihály
 Kis Péterné
 Molnár György
 Szabó István
 Szas György
 Török Márton.

Felső-Redmecz.

(Senki.)

Fülkeháza.

(Senki.)

Füzéralja.

(Senki.)

György.

Garás Gergely
 Ötvös Pál
 Telekessi János.

Györke.

Benkő Mátyás
 Diósi Imre
 Diósi Máthé
 Soós Imre.

Kajata.

Bánóczi János
 Ferenczi Tamás.

Kápolna.

ifj. Wámos István
 id. Wámos István

Kis-Borzwa (Bózsva).

Asszony András
 Terhes András
 Thott István.

Kis-Kázmér.

Kállai István.

Komlós.

Kristóff András
 Krispinus István.

Kovács-Vágás.

Balogh Gergely
 Bodnár Ambrus
 Bodnár András
 Bodnár Imre
 Bodnár Jánosné
 Bodnár Máthé
 Botka András
 Botka Gergely
 Botka György
 Botka Imre
 Botka János
 Botka Pál
 Botka Péter
 Dohos Mihály
 Genyey György
 Kapcza János
 Kapcza Pál
 Kapcsi András
 Kovács Mihály
 Mihály Deák

id. Molnár Ambrus

Olajos Bálint

Reskó Mihály

Soltész Ambrus

Soltész János

Takács István

Tinkó György

Ujlaky András.

Mátyásháza.

Husztai János

Wégh Jánosné.

Mikóháza.

Erdélyi György.

Nagy-Borzwa (Bózsva).

Dancza István

Terhes Mihály.

Nyíri.

Hass Imre

Koncsol Balázs

Kovács András

Kovács Györgyné

Kovács János

Kovács Mátyás

Kovács Mihály

Kovács Pál

Marton István

Marton Mihály

1. Marton Péter

2. Marton Péter

Marton Tamás

Nagy György

Nagy Pálné

Sebeők András

Sebeők Pál

Tott János.

Pálháza.

Molnár István

Pandák István

Thott Mihály.

Radvány.

Balogh Mihály

Erdélyi István

— Pongrácz Pál

— ifj. Pongrácz Pál

Soltész Mihályné

Vargha János.

Rozgony.

— Király György

— Király Mátyás.

Szalánczka.

Czepany Imre

Csepány István

Ellek András

Horváth János

Horváth Tamás

Kovács János.

Szalánczváralja.

(Senki.)

Szinye.

Szabó János.

Széplak.

Neveleős Tamás.

Telkibánya.

ifj. Antal András

id. Antal András

Csontos András.

Vajkócz.

Bory Andrásné.

Vily.

Balogh Péter

Balogh Szabó János

Kovács Gergely

Pandák János
Simon Pál
Sándor György
Tott András.

Zsadány.

Szabados Márton
Szentmártony László.

Zsujta.

Baranyay Lászlóné
Bornemisza János
Borsodi György
Borsodi Zsigmond
Kovács István
Méray Zsigmond
Mihály Deák
Posony István
Szabó János
Szűcs István
Váratkay István
Wattay Gáspár.

3. Kassai járás:

Alsó-Láncz.

Thott Orbán
Wasyly András.

Baxa.

Andi György
Horváth Miklós
Nagy Jánosné
Pap István
Soltész Pálné
Szabó Imre.

Bőse (Bölzse).

Szabó András
Warannay Jánosné.

Buzafalva.

Feltóti János
Németh Zsigmond
Szabó Pálné
Szentpéteri István.

Csány.

András Deák
Arday András
Egeresi Tamás
Lánczy Mihály

Cseh.

Bedecz Mihály
Gemes András
Komjáti István
Szabó Mátyás
Tott Tamás
Wécsey János.

Csontosfalva.

Irsai András
Lipcsei Gergely.

Gönyű.

Nagy Zsigmond.

Him.

Alpári János
Wathay István.

Mindszent.

Balpataki János
Nagy Péter
Székely Boldizsár.

Dr. Czobor Alfréd.

(Folyt. köv.)

A Torna-vármegyében kihirdetett czímeres nemeslevelek.

Egri Pál; fel.: Deli Judith; fiai: János és István;
leányai: Erzsébet, Anna és Judith; testv.: István és fiai:
Márton, György, János és Pál. Kádas Mihály. I. Lipót, Wien,
1669. ápr. 15. Kh. 1669. júl. 3. (1669. 381.)

Egry Mihály l. Nagy András.

Elek István l. Sándor Péter.

Elek Péter és Pál l. Vass Gergely.

Erdély Miklós; fiai: Pál, István, Imre, Gergely, János,
András és Bálint. Pozsony, — jan. 2. Kh. 1638. ápr. 14.
(1638. 220.)

Esto János; testv.: Balázs és fiaik. Wien, 1636. febr.
4. Kh. 1636. ápr. 9. (1636. 210.)

Farkas (de Görgő) Albert és János. Kh. 1619. aug. 3.
(1619. 130.)

Fazekas István és testv.: János. Turóczy János és Mihály.
Iszkay Ferencz és Simon. Jeszenyei András. Váradi alias
Kardos Mihály és István. Bernáth István, János és Mihály.
I. Lipót. 1659. márcz. 1. Kh. 1659. ápr. 16. (1659. 12.)

Farkas Péter l. Bebek alias Nagy Márton.

Fodor alias Hegedűs l. Terney.

Fejes György, Mihály és András. Tóth István. III. Ferd.
1651. márcz. 16. Kh. 1663. okt. 11. (1663. 170.)

Fejes Péter; fiai: István, András és Mihály. Szabó
Péter és György. Kiss István. III. Ferd., Wien, 1654. decz.
19. Kh. 1656. jan. 23. (1656. 246. 247.)

Feket Mihály l. Kerékgyártó Pál.

Fekete István; testv.: János és Miklós; fiai: István,

János és Miklós. More János; fel.: Szegeheő Zsófia. More János fia Miklós és testv.: István. Regensburg, 1653. szept. 24. Kh. 1654. május 7. (1654. 217.)

Fekete Mihály. III. Ferd. 1653. márcz. 12. Kh. 1655. szept. 30. (1655. 240.)

Fekete I. Thoma alias Fekete.

Fekete János és György I. Tiheméri alias Szekér.

Fekethe János; fel.: Pozsony Kata; testvére Mihály; fiai: István és László. Seratoris alias Hegedűs István. Lengyel Gergely. Gönczy András. III. Ferd., Wien, 1654. nov. 24. Kh. 1656. ápr. 27. (1656. 255.)

Fekethe János, Mátyás és László. II. Ferd. Kh. 1714. márcz. 2. (1714. 185.)

Feyr Pál; fel.: Molnár Anna; fiai: János és András; testv.: Mihály. III. Ferd. 1653. ápr. 15. Kh. 1654. május 7. (1654. 216.)

Fodor Gergely I. Sarko István.

Foris Miklós és Mihály. Szűcs Demeter. Kh. 1633. nov. 16. (1633. 209.)

Föl-Némethy I. Kura alias Föl-Némethy.

Funit Miklós I. Baxa Gergely.

Futtó Ambrns; fia: György; testv.: Ferencz és István. Sopron, — febr. 1. Kh. 1635 márcz. 7. (1635. 205.)

Füstös Miklós és István, Kövesdi alias Kelemen István és Mihály. I. Lipót. Wien, 1668. jun. 20. Kh. 1669. már. 27. (1669. 361.)

Füsy János (id.); fiai: András és János; Füsy István fia János. III. Ferd. 1652. febr. 9. Kh. 1652. május 10. (1652. 187.)

Gaál György; fel.: Muszka Dorottya; fiai: András és György; testv.: Lőrincz és György. III. Ferd. Wien, 1651. febr. 12. Kh. 1652. decz. 19. (1652. 195.)

Gaál Mátyás és Kyss Mátyás. Kh. 1626. jul. 1. (Feria quarta proxima post festum Petri et Pauli.) (1626. 160.)

Gaál Mihály; testv.: János és Bálint. II. Ferd. Wien, 1621. szept. 6. Kh. 1650. márcz. 23. (1650. 127.)

Gaczalkay Antal I. Oláhpataky Péter.

Gál György; fel.: Bodó Anna; leánya: Erzsébet. I. Lipót. Wien, 1677. aug. 11. Kh. 1678. máj. 4. (1678. 1.)

Gál Mihály, György, András és János I. Tóth András.

Gáll alias Kiss (de Pásztó) János; fiai: Mihály és János. Kovács Sámuel és fel.; fiai: Mihály, Péter, György; leánya: Kata. Pap János. III. Ferd. Wien, 1643. márcz. 25. Kh. 1643. jul. 22. (1643. 66.) (A czimeres levél is át van írva.)

Gáll alias Oláh János. Szabó alias Bakó Lőrincz. III. Ferd. Wien, 1643. márcz. 20. Kh. 1643. jul. 1. (1643. 66.)

Gáll Márton (Perkupán). I. Lipót. Kh. 1687. jul. 26. (1687. 22.)

Gál-Szécsy Bajusz Tamás I. Terney István.

Gojdan Demeter I. Nagy Pál.

Gönczy András I. Fekethe János.

Gönczy András I. Literáti (de Göncz).

Gönczy Mihály, István és másik Mihály. I. Solyom András.

Gönczy Pál I. Orbán Jakab.

Graizel I. Prónay alias Graizel.

György Mátyás; fiai: István, Pál, János és Gergely. Tóth János és Miklós. Wien, 1636. jan. 25. Kh. 1636. jul. 14. (1636. 212.)

Gyüre I. Literáti Szikszay alias Gyüre.

Hajdu Márton és Mátyás. Hornik István, György és Mátyás. I. Lipót. Wien, 1662. máj. 16. Kh. 1662. decz. 13. (1662. 150.)

Hanko István; fel.: Tejfeles Kata; fiai: Márton, István és Péter; testv: György és Gergely. Kh. 1663. május. 25. (1633. 202.)

Harangozó Miklós I. Jóhész Ferencz.

Hebrancz András I. Tiheméri alias Szekér.

Hegedős alias Seratoris István I. Fekethe János.

Hegedüs alias Fodor Mihály I. Terney.

Hegedüs László; fel.: Lakatos Judith; leánya: Anna. I. Lipót. Wien, 1666. jul. 20. Kh. 1667. jan. 13. (Feria quarta prox. post Epiph. Dom.) (1667. 292.)

Hegedüs Mátyás I. Vadász János.

Heppler György; fel.: Mária; gyermekei: György, Anna és Zsuzsánna. III. Ferd. 1643. aug. 9. Kh. 1644. okt. 17. (1644. 90.)

Herke János (Almásón) és Czibere János. Wien, 1712. okt. 29. Kh. 1713. május. 18. (1713. 156.)

Herke János és fel.: Szabó Mária. I. Lipót. Wien, 1687. jan. 26. Kh. 1687. jun. 11. (1687. 20.)

Hochmány Pál I. Sipos János.

Hornik István I. Hajdu Márton.

Horváth alias Chiszár János; fel.: Mészáros Anna; fiai: János. Szilágyi István. III. Ferd. Kh. 1654. jun. 14. (1654. 222.)

Horváth János; fel.: Dorottya; fia: István; testv.: András, Jakab, Benedek és Demeter. Pozsony, 1630. május 17. Kh. 1634. decz. 29. (1634. 205.)

Horváth (de Szamobór) János; fiai: Ferencz és Mátyás. Kh. 1628. nov. 20. (Feria secunda prox. post festum B. Elisabethae Vid.) (1628. 172.)

Horváth László I. Kozák György.

Horváth (de Szancha) I. Baranyay alias Horváth.

Hotta György; fiai: Ferencz és Imre; fel.: Kassay Kata. Tóth István; fel.: Kovács Anna; fia: Miklós; testv.: István és Mihály s ennek fel.: Kovács Kata s fia: Mihály. Toth János és fel.: Eötvös Kata; leánya: Kata. Bralla István, Jeney János és József. Csákány András és fia: Ábrahám. III. Ferd. Regensburg, 1653. decz. 18. Kh. 1654. szept. 2. (1654. 229.)

Hulik György; fia: János. Czeldner Dániel. Kovács József és Boldizsár. 1636. április 7. Kh. 1636. május 4. (1636. 212.)

Hunyady Ferencz; fia: Ferencz. Balogh Lukács. Sopron, 1639 febr. 3. Kh. 1636. jul. 14. (1636. 212.)

Hurka István I. Kolos Mihály.

Haszár Benedek és Kovács Miklós (Csongrád-vármegyében 1651. febr. 8-án kihirdetett nemeslevele) Kh. 1702. jan. 30. (1702. 136 és 137.)

Iglár alias Nagy Lukács; fel.: Kosocz Zsuzsánna; fia: András; testv.: János, Mihály és István. Kh. 1632. jun. 9. (1632. 195.)

Isoó Mihály l. Totth alias Kiss István.

Issó (de Zyn) András és Ambrus. Kh. 1603. jan. 23. (Feria quarta prox. post festum Fabiani et Sebastiani mart.) (1603. 42.)

Istvánffy Mátyás. Kh. 1619. aug. 3. (1619. 130.)

Iszkay Ferencz és Simon. l. Fazekas István.

Jakoby András; fiai: Jakab, Márton, János, István, Ambrus és Demeter. Kh. 1633. decz. 31. (1633. 203.)

Jakobey Antal; fel.: Zsófia. Vinczi András. Poroszlai János. l. Lipót. Pozsony, 1659. szept. 14. Kh. 1659. decz. 30. (1659. 23.)

Janka István l. Talpas István.

Jelenik Márton; fia: András; testv.: János és György. l. Lipót. 1690. márcz. 20. Kh. 1702. jun. 22. (1702. 193.)

Jeney l. Hotta.

Jeszenyey András l. Fazekas István.

Jóhész Ferencz; fel.: Kalmár Kata; testv.: János és István. Katona Mihály és Péter. Harangozó Miklós. Juhász Dávid. Potincza Mihály. Kozma János. l. Lipót. Wien, 1660. ápr. 11. Kh. 1660. máj. 21. (1660. 52.)

Jóna (de Petry) János és testv. Kh. 1619. aug. 3. (1619. 130.)

Jósa András l. Domby János.

Juhász Dávid l. Jóhész Ferencz.

Jurkovics György. l. Lipót. Wien, 1696. ápr. 12. Kh. 1696. nov. 21. (1696. 559.)

Kakas János és felesége: Herke Erzsébet. VI. Károly. Wien, 1713. jul. 17. Kh. 1713. jul. 6. (1713. 159.)

Kalmár István l. Tóth György.

Kamanczy János és testv.: Benedek András Kh. 1629. jan. 31. (1629. 172.)

Kapitány Gergely; fel.: Orsolya; fiai: Gergely, András és János; mostohafia: Kecő Gergely. Wien, 1636. máj. 1. Kh. 1637. (Feria tertia prox. post festum Pentecost.) (1637. 217.)

Kardos Tamás és János. Dóczi Mihály. l. Lipót. Wien, 1665. ápr. 4. Kh. 1665. jun. 17. (1665. 244.)

Kardos alias Váradi l. Fazekas István.

Karnay alias Sadányi Simon és András. I. Lipót. Wien, 1665. jan. 10. Kh. 1665. jun. 17. (1665. 244.)

Kassay János és György. *Kazay* Pál. Kh. 1619. (Feria tertia prox. post Dom. Quasimodo.) (1619. 128.)

Kathona István I. Kozla István.

Katona Péter és Mihály I. Jóhéusz Ferencz.

Kazay Pál I. *Kassay* János.

Kazinczy Gergely és Márton I. Szappanos Jakab.

Kádas Mihály I. Egri Pál.

Kalmár István; fel: Buda Erzsébet; testv.: Mihály. III. Ferd. Wien, 1652. május 21. Kh. 1652. szept. 5. (1652. 196.)

Kánthor Mihály I. Rubel Mihály.

Kántor György (Almásan). II. Rudolf. 1714. máj. 5. Kh. 1714. (1714. 194.)

Kecskeméthy alias Szűcs János I. Tihaméri alias Szekér.

Kecskeméthy György; fel: Tóth Anna; testv.: István. Nytkos Márton és fel: Nagy Erzsébet s fiai: István és Ferencz. Szabó alias Várady István. III. Ferd. Wien, 1655. jan. 1. Kh. 1656. febr. 24. (1656. 251.)

Kecső Gergely I. Kapitány Gergely.

Kelemen alias Kövesdi I. Füstös.

Kepez István; fel: Balogh Dorottya; fiai: Péter, Pál, Bertalan, János; testv.: Albert és István. III. Ferd. Regensburg, 1653. szept. 13. Kh. 1653. decz. 4. (1653. 206.)

Kerekes Péter. Sas Imre, György, István, Mihály, András. Kh. 1636. jan. 23. (1636. 209.)

Kerepes Benedek. Kh. 1630. Feria tertia prox. post festum S. Joannis Bapt. (1630. 182.)

Keresztes Péter I. Sólyom András.

Kerékgyártó Pál; fiai: János, Gergely és György. Feket Mihály. III. Ferd. Wien, 1651. ápr. 17. Kh. 1651. okt. 5. (1651. 179.)

Kiss István I. Fejes Péter.

Kiss János I. Deső Gergely.

Kiss Mátyás I. Gaáll Mátyás.

Kiss I. Toth alias Kiss.

Kiss Miklós; fel.: Béký Kata; fiai: Gergely és István;

leánya: Kata; testv. János. Barato György. Radoly Pál. III. Ferd. Pozsony, 1655. júl. 4. Kh. 1655. nov. 18. (1655. 243.)

Kiss Pál; testv.: Miklós és György. III. Ferd. Wien, 1651. márcz. 15. Kh. 1651. (Feria quinta prox. post Dom. Quasimodo.) (1651. 150.)

Kiss (de Pásztov) I. Gáll alias Kiss.

Kis I. Kys.

Kneysh alias Liptai I. Lükő János.

Koczik János; fel.: Mező Dorottya; testv.: Lőrincz, Péter és János. III. Ferd. Wien, 1652. jan. 20. Kh. 1656. jan. 13. (1656. 247.)

Kockás György, Péter és Miklós I. Lakathos.

Kolos Mihály; testv.: Németh Bálint, Hurka István, Mező Péter és István. Borbély Zsuzsánna. Sopron, 1635. febr. 1. Kh. 1635. márcz. 7. (1635. 205.)

Kolossy Bálint; fiai: Gergely és István; leánya: Ilona; fel.: Orosz Kata. Orosz Miklós. Kh. 1630. (Feria tertia prox. post fest. S. Joannis Bapt.) (1630. 182.)

Konczos István I. Szürszabó György.

Kosocz alias Laczka I. Turóczy alias Sinna.

Kos Mihály és fia: István, András, Mihály. III. Ferd. Wien, 1642. okt. 10. Kh. 1643. júl. 1. (1643. 65.)

Kovács alias Czece I. Szabó alias Czece.

Kovács alias Golniczay Gergely; fel.: Kecskeméthy Kata; fia: Mihály; leánya: Anna; testv.: István; ennek fel.: Gencz Erzsébet és fia: Mihály. Balogh János. I. Lipót, Wien, 1661. febr. 11. Kh. 1661. nov. 12. (1661. 110.)

Kovács I. Arday alias Kovács.

Kovács I. Bakó alias Kovács.

Kovács (de Kőszegh) István. III. Ferdinánd, Wien, 1652. máj. 22. Kh. 1652. júl. 4. (1652. 192.)

Kovács József és Boldizsár I. Hulik György.

Kovács (de Miskolcz) Miklós és Gergely. Wien, 1640. márcz. 17. Kh. 1641. márcz. 13. (1641. 7.)

Dr. Czobor Alfréd.

(Folyt. köv.)

VEGYESEK.

IV. (kun) László két adománylevele.

I.

IV. László király a jászói konvent jelentése alapján mindenkinek tudtára adja, hogy Tekus fia Dénes királyi ember a konvent megbízottja előtt a Torna-megyében fekvő Nádasd földjét a szomszédok jelenlétében megjárván, miután ezek nem mondtak ellen, András fia Mihálynak, Endre fia Vinczének, István fia Máténak és Péter fia Buzinak királyi parancsból kifolyólag átadta. Határa a Boldva folyóba ömlő Thopli-tárból kiindulva lefelé az ugyancsak a Boldvába siető Posnukig vonul; innen kis hegynek megy és eléri Olchoudot. Ezenkívül Mihály tornai plébános, továbbá Tekus fia László és Dénes, valamint Lőrincz fia Miklós ispánok is jelentették, hogy az említett birtok az ő jelenlétükben Mihályra és fõntemlitett rokonaira minden ellenmondás nélkül reáruháztatott. Ezek alapján a király az adományozást jogerõsnek nyilvánítja. Kelt Váradon, 1280. okt. 18.

Donatio. Nos Ladislaus Dei Gratia Rex Hungariae significamus omnibus memoriae commendantes, quod praepositus et conventus de Jaszo, in suis nobis literis declararunt, quod magister Dyonisius filius Tekus homo noster coram testimonio hominis ipsorum terram Nadasd vocatam, in comitatu de Thorna existentem praesentibus vicinis et commetaneis reambulata, et non contradicentibus, sub metis infrascriptis statuissent Michaeli filio Andreae, Vincentio filio Endre, Matthei, filio Stefani et Buzi filio Petri, nostro

de mandato. Cursus autem metarum eius, sicut iidem nobis scripserunt, incipit in Thoplita, qui vadit in fluvium Buldua, et vadit inferius usque illum locum, ubi Posnuk cadit in Buldua, et vadit in monticulum, et venit ad Olchoud. Praeterea Michael plebanus de Thorna, Ladislaus et Dyonisius filii Tekus ac Nicolaus filius Laurentii comites scripserunt nobis, quod ipsis in assignatione dictae terrae facienda de nostro mandato comparentibus ipsa terra Michaeli et suis cognatis praedictis fuisset assignata, nullo contradictore existente. Nos igitur assignationem dictae terrae eisdem rite factam, ratam habemus atque firmam etc. Nobis praesentes reportatae, nostrum eisdem privilegium dari faceremus. Datum Varadini tertio die Sancti Galli, Anno Domini Millesimo ducentesimo octoagesimo. — (Másolata Abauj-Tornavármegye levéltárában Torna-vármegye 1636-ik évi közgyűlési jegyzőkönyvében. Fol. 210.)

II.

IV. László király tekintetbe vevén Vyd fia Benguenek hűséggel párosult érdemeit, különösen pedig azon körülményt, hogy a nevezett Bengue az Ottokárral Ausztriában viselt háboru alatt élete koczkáztatásával magának a királynak szemeláttára vitézül harczolva halálosan megsebesült, — szolgálatai jutalmául Komjáti, Finke, Villa és Kupa¹⁾ borsod- és újvármegyei birtokokat neki és utódainak adományozza. Komjáti- és Finke-birtokok határa dél felől az azokat Szent-András falutól elválasztó határkönél kezdődik; nyugat felé a határvonal egy patakon levő Szakadékréven menve keresztül a Hollófészek nevű réthez ér; majd nagy erdőn keresztül a Boldva folyón levő új hidon halad át s észak felé a Veczenpatakát átlépve, a Veczenkőhöz jut, mely Szilas határaitól választja el; ezután átszelve Torna hegyét, a Görgő falu határául is szolgáló Hollókőhöz ér; innen Posnokfőn, a Posnok, majd az Ásvány vizén át a Dospataknak a Boldvába való beömléseig megy, a honnan Banisd vizén és egy

¹⁾ E községek közül Komjáti (az oklevélben *Komnatí*) és Kupa ma is Abauj-Torna-, Finke (az oklevélben *Vinkefalva*) Borsod-, Villa (az oklevélben *Ville*) pedig ma Gömör-Kishont-vármegyében fekszik.

Abramsregue (így!) nevű réten is átmenvén, az Ardó falu határait elválasztó s a Monos hegyéből fakadó forrásnál délre kanyarodik Varbócz¹⁾ határaihoz, melyek egyszersmind Vogig fiai birtokainak is a határai; tovább Gyárfás szőlőjének hátrahagyásával kelet felé egy Kerekkörtvély nevű körtét érint s zárópontja Hosszurakottya. Villa birtok határa a Disznópásztorvölgyéből indul ki és a Berekben keletre Kovácsfaluhoz ér, a honnan Villapatakán át a Ponitkövének nevezett szikla mellett Marthony felé bizonyos berekhez s innen Marthony, majd kelet felé Rákó falu határához jut; ezután az említett berken keresztül visszatér ismét a Disznópásztorvölgyébe. Kelt 1283. máj. 2.

Litterae Donationales cum reambulationibus metarum possessionis Komjathy. Ladislaus Dei Gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Seruiae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex. Omnibus Christi fidelibus, praesentibus pariter et futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in omnium Salvatore. Provida regum circumspectio, fideliter sibi famulantibus, sic debet occurrere muneribus donativis, ut alii eorum exemplo invitati, ad fidelitatis opera fortius accendantur: Proinde ad universorum notitiam, tam praesentium, quam futurorum, harum serie volumus pervenire. Quod nos attendentes et considerantes fidelitates et virtuosa merita Bengue filii Vyd dilecti et fidelis, quae nobis in cunctis nostris, et regni nostri expeditionibus, et specialiter cum nos in partibus Austriae cum rege Othocaro nostro adversario conflictum habuissemus, idem Bengue non parcens rebus, neque persona, coram nostrae Majestatis oculis viriliter dimicando letaliter excitaret vulneratus. Ob recompensationem igitur servitiorum eiusdem quasdam possessiones Comnati, Vinkefolva, Ville et Kupa vocatas, in comitatibus in de Borsod, et de Uywar existentes, possessioni eiusdem Bengue vicinas et contiguas, sub metis infra-scriptis, dedimus, donavimus et contulimus, jure perpetuo et irrevocabiliter ipsi Bengue et suis haeredibus, haerendumque suorum successoribus possidendas, tenendas et

¹⁾ Az oklevélben *Verbecze*.

habendas. Metae vero, ut in literis honorabilis capituli Agriensis continebatur possessionum Komnati et Vinkefalva memoratarum hoc modo dividuntur; videlicet prima meta incipit a parte meridionali circa unam metam lapideam, qui quidem separat metas villae Zenth Andras, deinde tendit ad occidentem, pervenit ad unum Pothak ad quendam transitum Szakadekryu nominatum, et in eadem via progrediendo exit ipsam viam et cadit in unum pratum Hollofescek nominatum, et pervenit ad metam lapideam; et inde progrediendo ad plagam occidente transit quendam silvam magnam, pervenit ad fluvium Boldua ad unum pontem Uyhyd vocatum, et ibi transit eundem fluvium, et tendit ad septentrionem, pervenit ad unum rivulum Veczen Pataka nominatum, et per eundem ascendendo pervenit ad lapidem Weczenkew nuncupatum, qui quidem separat a metis Szilas, et inde progrediendo transit montem Thorna, pervenit ad lapidem Hollokeu, qui separat metas villae Georgeo, demum progrediendo venit ad Posnokfew, et in eodem fluvio Posnuk descendendo, pervenit ad fluvium Asuan, et in eodem ascendendo, pervenit ad locum, ubi Dospothoka cadit in fluvium Boldua et per eundem Dospothoka ascendit et cadit in fluvium Banisd, et per eundem ascendit, pervenit ad transitum eiusdem fluvii Banisd, et exit eundem fluvium et cadit in unum pratum Abramsregue (igy!) vocatum, et transit eundem pratum, pervenit ad unum fontem intra Monoshegye exeuntem, qui separat metas villae Ardo, et inde tendit ad meridiem, pervenit ad metas Verbecze, qui separat a metis filiorum Vogig et inde progrediendo pervenit ad vineam Geruasii, et ibi cadit ad unam viam et in eadem tendit ad occidentem, exit eandem viam et pervenit ad arborem piri Kerekkeortvely nominatam, et inde ascendit et pervenit ad Huzzurakattya et per eundem descendendo, pervenit ad priorem metam lapideam, ubi terminatur. Item metae possessionis Ville memoratae hoc ordine distingvitur (igy!); scilicet prima meta incipit in capite cuiusdam vallis Disznoupaszurwelge vocatae, et in eodem Berek tendit ad plagam orientalem versus villam Kouachy, et in una valle descendit ad unam metam lapideam, et directe progrediendo pervenit ad rivulum Vilepothoka

nominatum, et transit eundem, pervenit ad lapidem Ponitküve vocatum et ibi cadit in unam viam, et in eadem tendit versus Marthony, pervenit ad unum Berech, et in eodem Berech cadit ad unam viam, et in eadem progreditur ad occidentem, exit eandem viam pervenit ad duas metas terreas, qui seperat (így!) metas villae Marthony, et inde tendit ad occidentem, pervenit ad metas villae Rako, et in eodem Berek in una semita tendit ad vallem Diznoupasztorvölgye priorem ibique terminatur. Ut igitur haec nostra collatio perpetuam obtineat firmitatem, praesentes concessimus literas, duplicis sigilli nostri munimine corroboratas. Datum per manus discreti viri magistri Bartholomaei aulae nostrae vice-cancellarii dilecti et fidelis nostri, Anno Domini Millesimo Ducentesimo Octoagesimo tertio, regni autem nostri undecimo, sexto Nonas May, indictione undecima. — (Másolata ugyanott. Fol. 211.)

Dr. Czobor Alfréd.

Gróf Forgách Ádám kassai királyképe hűségi bizonyysága.

Az 1644-ik év nyarán izzó volt a levegő Kassa városában s a lakosság talpa alatt égett a föld.

A város alatt egymást üzték a császári sereg és I. Rákóczy György, az erdélyi fejedelem hadai s az ingadozó városi tanács határozatát lesték, ki előtt nyitja meg a város kapuit? Mert ezen fordult meg a dolog: megmaradnak-e a császár hatalmában a felsőmagyarországi részek? vagy pedig az erdélyi fejedelem lesz az ur Kassán és Felsőmagyarországon?

A tanácsban Rákóczy hívei kerekedtek felül élükön *Keviczky János* bíró urammal — megszenvedett érte — s gróf Forgách Ádám kassai királyképe urnak értésére adták, hogy hagyja el a várost.

Pedig „feje fennállatáig itt akart maradni, sőt közinkben jött ő nagysága — olvassuk a városi tanács által kiállított hűségi bizonyyságban — az egész város közé, hogy minden kétséget az emberek szívéből kivessen; *közinkben akart*

esküdni, hogy az nemes várossal s az ő felsége hűsége mellett és az város mellett élni-halni akart.“ De épen ezt nem akarta a város, hogy új esküvel kösse meg magát a királyképhez, hanem kijelentik, hogy „egyébaránt is meghívén ő nagyságát, csak jóakarattal megelégedtünk.“

Mit volt mit tenni, az ellenséges hadak előtt minden órában megnyilhatnak a kapuk, — felkészült bécsi útjára, magával vivén a bizonytságot, melynek pariaja¹⁾ Kassa város levéltárában megmaradt s így szól:

Mi kassai bíró Keviczki János és az egész nemes tanácsurak adjuk tudtára mindenkinek, az kiknek illik, ez levelünknek rendiben, mind Isten s mind világ s mind ő felsége előtt igaz lelkünkismereti szerint bizonytságot tévén, hogy az tekintetes és nagyságos gróf Forgách Ádám kassai királyképe úrnak megemlékezvén mind az ő felsége s mind nekünk letett hitéről, feje fennállatáig itt akart maradni, sőt közinkben jött ő nagysága, az egész város közé, hogy minden kétséget az emberek szívéből kivessen, közinkben akart esküdni, hogy az nemes várossal s az ő felsége hűsége mellett és az város mellett élni-halni akart, de mi egyébaránt is meghívén ő nagyságát, csak jóakarattal megelégedtünk. Hanem tudván azt, hogy ő felségének ide későn érkezik segítsége, az melyet sok, szemünk láttára irt leveleivel ő nagysága ő felségétől sollicitált, sőt egyébaránt is pro remedio defectuum, sok izben supplicált ő felségének, de ezek mind hiában levének s azt is tudván, hogy mi semmi uttal sokáig mind az bevetendő tűznek félelme miatt, mind az helynek épületlen volta, az itt való népnek tudatlansága az hadakozásban, mind pedig némelyeknek erőtlensége miatt az várost meg nem tarthatjuk. Azért, mivel azt is tudtuk, hogy az fejedelem addig semmi módon innen el nem megyen, ostromlásunktól meg sem szűnik, hanem ha ő nagyságát kézben adjuk, az melyet az ő nagysága hozzánk mutatott atyai kegyességeiért és gondviseléseért semmi uton nem akartunk s nem is akarunk cselekedni, ő nagyságát magunk kértük, sőt kényszerítettük, hogy innen közülünk kimenjen s viseljen életére gondot, mivel mind nekünk, mind az egész

¹⁾ Másolata.

országnak s mind ő felségének életével többet szolgálhat. Azért ő nagysága nem féltében, hanem hogy viseljen gondot jövődöben is reánk, úgy ment ki s úgy megyen. Azért mindezekre az ratiokra ő nagysága mind Isten s mind ember előtt ment. Azért ő nagyságának magunk jóakaratójából ezen testimonialis levelünket adtuk, kezünk írásával és pecsétünkkel megerősítvén.

Kivül: Testimoniales illustrissimo comiti domino Adamo Forgach per civitatem datarum paria.

K. L.

Egy 17-ik századbéli számlakivonat.

Sirmer János kassai kereskedő lezárván az előbbi évekről vezetett könyveit, az 1654-ik év januárus hó 8-án a következő számlakivonatot nyújtotta be nemes Kassa városának: „Anno 1654. die 8. Januarii Cassae.¹⁾

Nemes Cassa városa tartozik vásárlásért, melyet egyszer is, mászor is vásároltattanak, egymint:

Anno 1649. die 1. Februarii. Vásárlott Gombkötő János uram

75 sing sárga	{	146 sing köztafotát a den. 36, fl. 52 d. 56.
71 sing veres		

$\frac{1}{2}$ lott varrani való selymet den. 36.

Die 4 Februarii vásárlott Bakony István *palatinus uram* ő nagysága vendégségére:

5 font borsot a den. 70 fl. 2 den. 10.

2 font gyömbért a den. 60 fl. 1 den. 20.

$\frac{1}{4}$ font szekfűvet fl. 1 den. 50.

$\frac{1}{4}$ font fahajat fl. 1 den. 25.

$\frac{1}{2}$ font szerecsendió virágot fl. 4.—

6 font nádméz a den. 150 fl. 9 den. 30.

3 font rizskását a den. 20 den 60.

2 lott sáfrányt a den. 90 fl. 1 den. 80.

1 font borsot den. 70.

1 könyv képiróaranyat fl. 2 den. 50.

$\frac{1}{2}$ könyv ezüstöt fl. 1.—

¹⁾ Kassán.

Anno 1651 die 8. Januarii vásárolt Királynépi Szabó György

2 font aprószőlőt a den.	45	den.	90.
7 lott szerecsendió virágot a den.	30 . fl.	2 den.	10.
6 lott szekfüvet a den.	18	fl.	1 den. 8.
2 font mandolát a den.	80	fl.	1 den. 60.
2 font 12 lott nádmézet a den.	140 . . fl.	3 den.	33.

Summa . . . fl. 9 den. 1¹⁾

Summa summarum . . . fl. 87 den. 88.

Sirmer János.

Anno 1654. die 21. Januarii rectificáltatott ez az auszug és defalcáltatott az harminczadban."

A számlára vezetett végső sorokból megtudjuk, hogy az 1654-ik év januárius hó 21-én a vásárolt áruk értékét nem készpénzzel fizették ki, hanem a kereskedő harminczad-tartozásából üttették le. A külföldről behozott áruk után ugyanis vámot, az ugynevezett harminczadot — az áruk értékének harminczad részét — szedték s ezt ekkor maga a város tartotta bérben.

A kereskedelem régi-régi idők óta, ugyszólván kezdettől fogvást, nyugatról — Bécsen és Krakkón át — vette felénk az útját. Sirmer is a pozsonyi harminczadossal iratta fel, mit és mennyit vásárolt Bécsben; a jegyzéket Kassán bemutatván, kivetették reá a vámot s hitelezője lévén a városnak, a harminczadban defalcáltatott számlája.

Ami a vásárlásokat illeti, a 146 sing sárga és vöröszinű köztafota, közönségesebb fajta selyemszövet s a varrani való selyem alighanem lobogós kopjákra és hasonlókra kellett Pálffy Pál palatinus díszesebb fogadására. Négy nappal később ugyanis ő nagysága vendégségére vásárolták a sok jóféle fűszerszámot; a képiró aranyat és ezüstöt pedig alighanem czimerek írására a tanácsterem falára, talán a lobogókra, nem lehetetlen, hogy a szakács szükségére; rövid husz év előtt a nádorságban elődjét, Eszterházy Miklóst látván a város vendégül, az asztalra aranyos marczipán is került.²⁾

¹⁾ Az 1651. január hó 8-án vásárolt áruk összege.

²⁾ Lásd Történelmi Közlemények Abauj-Torna vármegye és Kassa multjából. 1910. 77. lap.

A nádor a polgárság makacsságának megtörése végett időzött Kassán.

Az 1647-ik évi országgyűlésen törvényt hoztak, hogy a városban a katolikusoknak és reformátusoknak is szabadjon nyilvános isteni tiszteletet tartani, hogy tehát templomot és iskolát is építhetnek. Ennek szegült ellene konokul a lutheránus Kassa, amig végre is belenyugodott a változhatatlanba.

K. L.

Tiszti esküminták.

Az 1557-ik évben kelt három tiszti eskümintát mutatunk be, amelyek egyuttal örvendetes jelei Kassa magyarosodásának.

Az első és másodikat az évenként megújított czéh-mesterek, illetve külvárosi bírák tették le; ezek a tisztségek körülbelül egyidőben a 19-ik század hetvenes éveinek elején szűntek meg. A harmadik az új polgár ajkáról hangzott el.

I.

Juramentum cecharum hungarice.

Isten téged úgy segéljen, az te igaz keresztyény hited, hogy te hív és engedelmes akarsz lenni ő felségének Ferdinandus királynak, az mi kegyelmes urunknak és az ő felsége gyermekinek. Azonképen bíró uramnak, az egész tanácsnak és az egész királyi városnak, Kassának. Az te tisztvedben és hivatalodban híven és igazán eljársh. Az te mesterségednek minden cselekedetiben igaz akarsz lenni, mind szegénynek s mind boldognak.*) És az te gondviselésseddel senkinek nem ártani. De minden igazsággal ez városnak javát keresni. És az céhnek igazságát mindenben és mindenkor megtartani. Isten téged úgy segéljen és az szent evangelium.

II.

Juramentum iudicum suburbanorum.

Isten téged úgy segéljen, az te igaz keresztyény hited, hogy te hív és engedelmes akarsz lenni ő felségének Ferdi-

*) Gazdagnak.

nandus királynak, az mi kegyelmes urunknak és az ő felsége gyermekinek. Azonképen bíró uramnak és az egész tanácsnak és az egész királyi városnak, Kassának. Az te tisztedben mindenkor hiven és igazán eljársz, mind szegénynek s mind boldognak. Ha valamit hallasz az város ellen, akárhon legyen, bíró uramnak megmondod. Az városnak titkait pedig, akit megértesz, odaki soha senkinek meg nem jelentesz. És minden dolgaiddban ez városnak igazsága szerint igazán eljársz. Isten téged úgy segéljen és az szent evangelium.

III.

Juramentum novi civis, quando ius civile assequitur.

Isten téged úgy segéljen, az te keresztyény hited, hogy az felséges Ferdinandus királynak, az ő gyermekinek, bíró uramnak, az tanácsbeli uraimnak és egész városnak hiv, igaz és engedelmes leszesz. Városnak törvényét és igazságát mindenkor megtartasz. Titok dolgot senkinek oda ki meg nem jelentesz. Valamit hallassz ez város ellen, bíró uramnak és az tanácsbeli uraimnak megmondod. Az városnak privilegiума és igazsága ellen soha semmit nem cselekeszel. Isten téged úgy segéljen.

K. L.

Szepsi város szabályrendeletei 1690-ből.

A szepesi kamara 1791. december 7-én Szepsi város 1690-ből való szabályrendeleteit¹⁾ megerősíti és magyar nyelvre fordítja a következőképen:

Előszőr. Mind az mostan választott, mind az ennek utána választandó bíró, az ő bíróságának eltélése után a közönséges társaságnak a város jövedelméből bevett és kiadott hasznáról számot adjon.

¹⁾ A Staut József és Halmy József bizottsági tagok által 1853-ban készített lajstrom Szepsi városának egy 1628-ban gróf Nádasdy Pál szepsi földesur részéről hozott s II. Ferdinánd király által megerősített szabályrendeletét is említi, mely a szepsi levéltárnak régebben történt széthányatása miatt már nem található ott.

Másodszor. Az ujonnan választott bíró az elmúlt esztendőbeli eskütteket az maga oldala mellé ne vegye, minthogy az városnak minden java azoknak kezek alatt idegenedett el.

Harmadszor. Az város hasznának bevételére két bösülletes emberek rendeltessenek, edgyik az első tanácsbul, másik a közönséges nép közzül, az kik hittel legyenek kötelesek.

Negyedszer. Hasonlóképen az város közönséges házához is két emberek rendeltessenek borbíróknak, kik is szintén úgy hittel köteleztessenek.

Ötödször. Midőn pedig a városnak elkerülhetetlen adófelvetése előálland, az ilyen adót nem egy vagy két ember limitálja, hanem alább való községbül is rendeltessenek hat vagy hét emberek és többet ne limitáljanak, hanem csak a mennyit annak az időnek szüksége kíván.

Hatodszor. Az feljebb elmúlt esztendőknek bírái is a számadásra ösztönöztessenek és az elégtételre kényszeríttessenek, mely számadásnak idején a község avagy communitas közzül is hat vagy hét emberek oda rendeltessenek.

Hetedszer. Mivelhogy ezelőtt való város bírái által az községnek tudása vagy hire nélkül ez városnak sok javai elidegeníttetek a kösségnek szándéka ellen; azért az olyan örökségeknek helyreszerzéseben és mostan a kiknek birodalmokban vannak, azoknak kezekből való visszavételekben mind az mostani bíró uram, mind az következők szorgalmatoskodók légyenek, hogy az földesurak segítségével azok visszavétessenek, az ilyen zálogosokat azokhoz igazítván, az kiknek adván a pénzeket.

Nyolczadszor. Az bornak és pályinkának árulása csak az város közönséges hasznára folyon, és magános embereknek ne légyen szabad, kivéve mindazonáltal a közönséges vásárokat, mivel akkor mindeneknek szabados az ilyen italok árulása.

Kilenczedszer. Szepsi minden lakosok, mind Nemessek, mind Nemtelenek az ő telkekre és örökségekre nézve, melye-

ket a mezővárosban, vagy ennek határában birnak a közönséges terheknek alatta légyenek, mivel eddig is azon terhek alól egy is ki nem vétettetett.

Azon mezővárosnál a gonosz tevőknek megbüntetésekre az *Jus Gladii* avagy emberek ölettethetésekre való jus és hatalom az maga eddig gyakorlott erejében épségben megmaradván.

Tizedszer. Az vásár-birák által beadattatni szokott jövedelem a város szükségleteire fordittassék, azon az részen kívül, mely először a bírónak szokott adattatni.

* * *

Kiadatott Kassán Boldog Asszony havának huszadik napján, Ezer hatszáz kilenczvenedik esztendőben.

(Szepesi nagyközség levéltárából.)

Perlik Lajos.

Levéltárnok esküje a Rákóczi-korban.

Abaujvármegye 1707-ben 100 tallér fizetéssel Benő Istvánt megbizza a közgyűlési jegyzőkönyvek mutatozásával és az iratok rendbeszedésével. Adjunctusa 100 rajnai forintot kap. A levéltárnok a következő esküt teszi le:

Én Benő István esküszöm az élő Atya, Fiu és Szent-Lélek Istennek, Szeplőtelen Boldog Asszonnak es Annak minden Szentének, hogy a tekintetes nemes Abauj-vármegye reám bizván archivuma felhányássát, annak rendben való vitelét és az n. vármegye percipiens tisztek számadásinak onnan való sequestratióját, abban híven, serényen és igazán eljárak, semminemű titkát a n. Vármegyének nem revelálom (fedem fel), ámbár directe engem, feleségemet, vagy condivisionalís (osztályos) atyánkfiait, avagy egyéb jóakarómat illető levélre akadgyak is, semmiképen nem distrahálom, el nem sikkasztom, az aktákhoz senkit idegent nem bocsátok, hanem fideliter registrálok mindeneket, s az kiadott instrukcióm szerint mindenben eljárak.

(Vármegyei levéltár. 1707-ik évi közgy. jegyzőkönyv, fol. 59.)

Dr. Cz. A.

IRODALOM.

- Kemény Lajos*: Izbigi István életéhez. Művészet, 1909.
- Kassa város jegyzőkönyveiből. Történelmi Tár, 1909.
 - Kassai építőmesterek. Archaeologiai Értesítő, 1909.
 - Károlyi András. Irodalomtörténeti Közlemények, 1909.
 - Műtörténeti adatok Kassa multjából. Archaeologiai Értesítő, 1909.
 - Szepsi Csombor Márton életéhez. Irodalomtörténeti Közlemények, 1909.
 - Szepsi Laczkó Máté. Századok, 1909.
 - Tizenennyolcadik századbeli arcképek. Művészet, 1909.
- Kerekes György*: Műipari adatok Kassa város jegyzőkönyveiből. Archaeologiai Értesítő, 1909.
- Dr. Kundt Ernő*: Lenau és a természet.
- Lengyel Menyhért*. A jó színész. Nyugat, 1909.
- Olgyai Viktor*: A grafikai művek nemzetközi kiállításának tanulsága. Művészet, 1909.
- Ortvay Tivadar*: Emlékbeszéd Bubics Zsigmond akadémiai tiszteletbeli tag fölött.
- Pór Antal*: Opuli László Magyarország nádorispánja. Századok, 1909. (Opuli László Abauj-vármegye főispánja is volt.)
- Puky Andor*: A Szentléleki-Giczey családról. Turul, 1909.
- Rexa Dezső*: A törvényhatósági levéltárak czimeres levelei.
- Révész Kálmán*: Kongruaemelés vagy korpótlék. Sárospataki Református Lapok, 1909.
- Az abauji egyházmegye levéltárából. U. o.
 - Esküdtszéki hangulatok. U. o.
 - Dr. Loesche könyve Kálvinról. U. o.
 - A genfi új egyházalkotmány. Debreczeni Protestáns Lapok, 1909.
 - Révész Imre Kálvinja. U. o.
 - Pár szó a Ne temeréről. Protestáns egyházi és iskolai lapok, 1909.
 - A legujabb vád Kálvin ellen. U. o.
 - Kálvin János Eperjesi Lapok 1909.

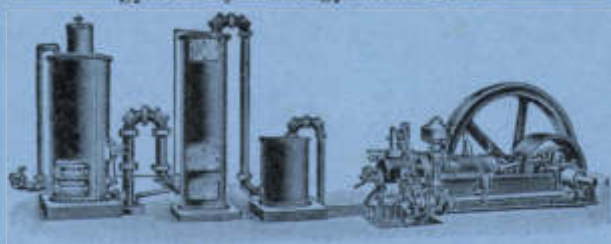

Geiger Henrik, Kassa

Iroda: Kossuth Lajos-utca 27.

Műszaki különlegességek és gyárüzemi cikkek az összes iparágak részére.

A darmstadti motorgyár r. t. Darmstadt
gyártmányainak egyedelárusítása.

Szivógáz motor telepek

Antracit, barnaszén, brikett, koks és faszén üzemre.

Benzin-, nyersolajmotorok, lokomobi-
lok, cséplőkészletek, motordynamók,
szivattyuk, mezőgazdasági gépek és
eszközök.

Nagy raktár és állandó gépkiállítás

„Kühne“ Mezőgazdasági Gépgyár R.-T. Moson,
és a

Budapesti Szivattyu- és Gépgyár rt.
Budapest
gyártmányaiból.

Elvállalja:

malmok átalakítását,
szállít ujj és használt malombe-
rendezési tárgya-
kat, szítaselymet,
olajat stb.

Ipari benzin-,
nyersolaj, koks,
kőszén, kovács-
szén szállítás.

Berendez:

gazdaságokban víz-
vezeték, villany-
világítást, takar-
mánykamrákat
stb.

Költségvetés és felvilágosítás ingyen.

Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank Kassai Fiókja

Befizetett részvénytőke 60 millió korona.

Elfogad pénzbetéteket

Leszámitol váltókat

Finanszíroz ipari és kereskedelmi vállalatokat

Jelzálog-kölcsönt nyújt ingatlanokra és már fennálló jelzálogkölcsönöket konvertál saját kibocsátású 4 és $4\frac{1}{2}\%$ -os záloglevelei alapján

Terményelőleget folyósít.

Bérbe ad Safe deposit rekeszeket.

A bankszakma minden ágában szívesen szolgál felvilágosítással.